

Eckermann, broj 2

ECKERMANN PITA.....	3
FERID MUHIĆ.....	4
DŽON BANVIL.....	10
POEZIJA.....	15
KRIVI EKSERI.....	16
RISTO LAZAROV.....	16
TRAG.....	24
LAŠ SOBI KRISTENSEN.....	24
OPAKO SUTRA.....	28
ANA ROSTOKINA.....	28
OLUJA JE BESNELA.....	32
DMITRIJ VOLŽANJIN.....	32
DRONJAK BUDUĆNOSTI.....	35
ANTONELA ANEDA.....	35
POSLJEDNJE PROLJEĆE JEDNOG BUMBARA.....	38
ALMIN KAPLAN.....	38
KRITIKA.....	46
MODERNO I SVEVREMENSKO KOD ZEHNJE BULIĆA.....	47
DANIJELA TRAJKOVIĆ.....	47
(NAD)REALIZAM ILHANA PAČARIZA.....	49
DANIJELA TRAJKOVIĆ.....	49
PTICA KOJA LEBDI.....	52
GORDANA VLAHOVIĆ.....	52
PROZA.....	54
TRI TUPA UDARCA.....	55
DRAGAN BABIĆ.....	55
KORICA HLEBA.....	60
SENAD AVDOVIĆ.....	60
ODBAČENI LIK.....	63

MIRA POPOVIĆ	63
RADIONICA DUŠE.....	68
JOVAN NIKOLIĆ	68
ESEJ	71
BALKANSKA ZATVORENA IGRA	72
LAURA BARNA	72
INVERZNI ISKAZ: LIRIKA ITAKE MILOŠA CRNJANSKOG.....	75
MILICA ČUKOVIĆ.....	75
B. B. B.	82
DRAGAN BOŠKOVIĆ	82
ZA ANTOLOGIJU	86
ZA KOGA SU ŽUTE RUŽE?.....	87
ZEKERIJA TAMIR.....	87

ECKERMANN PITA

FERID MUHIĆ

INSTANT ECKERMANN

Ferid Muhić (1943) univerzitetski profesor, filozof i književnik, rođen je 1943. godine u selu Mahoje kod Zavidovića, Bosna i Hercegovina. U svojoj bogatoj akademskoj karijeri predavao je na Univerzitetu Sv. Kiril i Metodij u Skoplju, te na drugim univerzitetima širom svijeta, kao što su: International Institute of Islamic Thought and Civilization u Kuala Lumpuru, Florida State University, Syracuse University, te na univerzitetima u Jugoistočnoj Evropi. Uže oblasti njegova interesovanja su savremena filozofija, kulturna antropologija, estetika, politička filozofija i filozofija religije. Objavio je više djela iz navedenih oblasti, kao i više književnih djela, među kojima su: *Kritički metodi*, *Filozofija ikonoklastike*, *Motivacija i meditacija*, *Štit od zlata*, *Noumenologija tijela*, *The Study in Fragmentation and Despair*, *Logos i hijerarhija*, *Mišljenje u akciji*, *Smisao i vrlina*, *Filozofi utješitelji*, *Filozofija religije u njemačkom klasičnom idealizmu*, *Ex cathedra*, *Falco Peregrinus*, *Sto koraka iznad*, *Dim ugarka snova*.

Prvi put sa knjigom?

Prvu knjigu, koliko se sjećam, otvorio sam u svojoj petoj godini. Spremala se neka amaterska predstava, mama me povelala jer me nije imao ko čuvati. Veliku knjigu, tvrdih korica, punu slika u boji, uzeo sam sa niskog stola, u nekoj velikoj sobi, sa debelim ćilimima na podu, rogovima i krznima divljači na zidovima. Sve me to fasciniralo, ali kada sam otvorio tu knjigu, cijela ta raskošna prostorija je iščezla. Tih dana sam naučio razlikovati slova, sricao sam slovo po slovo, sve dok me majka nije povelala kući. Bilo je to u nekadašnjoj kraljevskoj lovačkoj vili u Han Pijesku, sredinom poslednjeg stoljeća prethodnog milenija. Moglo je biti i prije dvije hiljade godina – toliko je daleko, vanvremenski daleko...

Osjećaj prvog objavljivanja?

Moja priča *Biseri na đubrištu* na anonimnom jugoslovenskom konkursu jednog beogradskog časopisa nagrađena je prvom nagradom. Propozicije su nalagale da dobitnici prve tri nagrade dođu lično u redakciju časopisa, sa duplikatom šifre, da bi potvrdili autorstvo. Imao sam tada 19 godina i u početku niko u redakciji nije

ozbiljno shvatio moju tvrdnju, čak i kada sam pokazao šifru. Kada je utvrđeno da je jedna moja priča na istom konkursu dobila ne samo prvu nego i treću nagradu, sve se promijenilo. Gledali su me kao buduću književnu zvijezdu, a ja sam se tako i osjećao.

Za ili protiv nagrada?

Protiv.

Društvena angažovanost pisca?

Priča o potrebi društvenog angažovanja pisca je velika obmana; veo koji prekriva mnoga zlodjela. I vlasti i pisaca. Alibi cenzora, opravdanje režimskih pisaca, pribježište poltrona, izgovor mediokriteta. Ni jedan pisac nije ništa promijenio u društvu. Književnost mijenja pojedince, ali ne i političke ideologije niti stanje u društvu

Cenzura i autocenzura?

Cenzuru mora ignorisati svaki pisac. Ali zato mora maksimalno izoštriti autocenzuru. Ne smije sebi dopustiti da piše ispod svojih mogućnosti, ličnog ukusa i sopstvenih moralnih uvjerenja.

Naj knjiga?

Vinipeški vuk Ernesta Thompsona Setona! Pročitao sam je u svojoj osmoj godini. Do danas ni jedna knjiga nije na mene ostavila tako jak utisak; potresla me ali umjesto da me slomi, učvrstila me i bitno odredila moje moralne imperitive i odnos prema vrijednostima.

Da ste Šeherezada šta bi se sa Vama dogodilo 1002. noći?

Ono što je učinila i ona; počeo bih novu priču! Naslov knjige ovih priča pogrešno je preveden u cijeloj tzv. "zapadnoj" književnosti. Originalni naslov je *Elf lajla ve lajla*, dakle *Hiljadu noći i noć*. To ne samo da nije isto što i *Hiljadu i jedna moć*,

nego je dijametralno suprotno. Kad se kaže ‘Hiljadu i jedna noć’, podnosi se završni račun, pravi se saldo. Niz je dovršen, zadatak je izvršen, račun je podmiren. Ali priča o Šeherezadi je priča o ljubavi, a ne o podmirivanju računa i isplati dugova. Kad kažete ‘Hiljadu noći i noć’, otvorili ste dveri beskraj. I poslije hiljadu noći s tobom, ja iznad svega želim još jednu noć s tobom, pa još jednu, pa još jednu...

Sekularizam, kapitalizam, komunizam, globalizam ili kozmopolitizam?

Ne spadaju baš svi ovi pojmovi u istu kategoriju; neki od njih su sasvim dispartni, jer se odnose na različite principe klasifikacije. Ukoliko nije obavezno slijediti sugerisani disjunktivno akcentiran odgovor (*ili/ili*), dakle, ako je dozvoljena neka vrsta inkluzivnosti i sinteze, moj odgovor bi bio: komunizam kao istinska ljudska zajednice bez države kao instrumenta prinude nad ljudima, zasnovan na principima sekularizma, inspirisan idealima kosmopolitizma

Šta za Vas predstavlja pionirska zakletva?

Desilo se tako da je nikada nisam položio. Ne sjećam se jesam li zbog toga bio tužan. Djeca vole osjećaj važnosti. Koliko god važnosti im daje bilo koje društvo, to je manje nego što im pripada. Nevolja je što ni jedno društvo ne propušta priliku da ovu dječiju potrebu za uvažavanjem zloupotrebi. Možda i zato što je granica između uvažavanja i podilaženja toliko tanka da je nemoguće u svakom trenutku biti siguran nije li se iz zone uvažavanja kročilo u oblast suptilnog ili čal i brutalnog nasilja. Ali svakako ne samo zato. Često, isuviše često se dječija predanost i povjerenje zloupotrebljavaju namjerno. Naravno, mislim na države. Sve države, bez izuzetka.

Ima li života izvan Holivuda?

Pretjerano bi bilo reći: Ima ga svugdje *osim* u Holivudu, malo gdje još ima pravog života. U razvijenim zemljama život je degradiran na virtuelnu ravan elektronskih proteza svih vrsta. Čak i kada nismu opsjednuti svojim ajfonima, tabletima, laptopima, suočavaju se sa društvom koje simulira autentični život – na svakom koraku i gotovo u svemu. U siromašnim dijelovima ove zajedničke kuće svih ljudi, ono što ljudi vode nije život, često čak ni životarenje. Ipak, svakako da se na mnogom mjestu izvan Holivuda živi daleko autentičnijim životom nego u Holivudu.

Najveći pjesnik svih vremena je? Zašto?

Najprije, kako bismo ih mjerili? Ne mislim da se kvalitet može kvantificirati! A zatim, nema *malih* pjesnika.

Opravdavate li Vertera?

Ne! Kad smo već u tom vremenu i kod suicida, daleko mi je bliži književni lik neukrotivog tragača za pravdom Mihaela Kolhasa, iz pera Hajnriha fon Klajsta, pisca koji se ubio u 34 godini.

Da li su potrebni novi književni pravci?

Književnoj teoriji i kritici, apsolutno su neophodni. Za književnike, književni pravci su, u principu, *adijafora*, da upotrebim jedan tehnički pojam iz etike. Dakle, niti im koriste, niti im smetaju, neutralni su. Ali, književnost, likovna umjetnosti, film, ukratko sva umjetnosti bez ostatka odavno je područje u kom su principi izgubili svoj značaj a etika se više ne pika! Sudbina pisca danas je u rukama kritike i medija, koji često lansiraju autore po nalogu moćnih političkih krugova, ili u anticipaciji njihovih preferenci. Utoliko, kritičari imaju dobre razloge da s vremena na vrijeme izmisle neki *novi* pravac, lansirajući tako i pisca koji će doprinijeti i rejtingu kritičara koji je formulisao ovaj *novi* pravac.

Vjerujete li u prokletstvo pisanja?

Ne! Ono što se naziva *prokletstvo pisca* uvijek je auto-opsesija, fetišiziranje sopstvene neostvarene ili uništene cjelovitosti; stanje u kom se integritet ljudskog bića neopravdano zamijeni surogatom fetišizirane skučenosti; nemoć da se živi autentično promovisana u prividnu uzvišenost *ukletog pjesnika*.

Zašto je Hasanaginica odbila posjetit ranjenog muža?

Prije izvjesnog vremena obratio mi se jedan čovjek koji tvrdi da zna tačan odgovor. Mislim da ni pitanje, ni njegov ili bilo čiji eventualni *odgovor*, koliko god bio tačan, ne spadaju u književnu teoriju; pravo mjesto za takve *odgovore* jesu trač rubrike tabloida. Ne znam da li je Ana Karenjina lik preuzet i inspirisan likom neke

konkretne, žive žene sa istim imenom i prezimenom!? I da jeste, svako ko bi danas upro prstom u tu ženu – dakle u stvarnu Anu Karenjinu – objelodanio njen pravi identitet, sa dokazima da je ona i u životu, a ne samo u romanu, bila preljubnica – sebe bi degradirao na bijednog ogovarača, a ništa ne bi doprinijeo ni knjizi, ni liku iz knjige, ni književnosti, čak ni kritici. Ima nešto morbidno, nekrofilno i moralno duboko suspektno u *književnim ekspertizama*’ove vrste.

Ko je najvažniji lik u svjetskoj literaturi?

Ne znam. Čak ni za sebe ne bih mogao izdvojiti književni lik koji bih mirne duše mogao staviti ispred, ili da stvari budu još gore – iznad svih drugih likova! Svi likovi koji su meni omiljeni, čine mi se jednako važni. Bez bilo kog od njih, svjetska literatuae bila bi za mene nenadoknadivo osiromašena. Osim toga, pitanje da li je uopšte moguće rangirati besmrtnike, kakvi bez sumnje jesu mnogi likovi svjetske literature.

Pristajete li na svoju smrt (po Bartu)?

Po Platonu, smrt onoga što je nosilac sopstvenog *ja* (kod njega: smrt duše), nije moguća. Huserl, filozof kom je metafizika generalno, a Platonova posebno, bila izričito odbojna, dolazi fenomenološkom redukcijom do zaključka da naš um, koji može pojmiti kraj svega, nikako ne može ni zamisliti ni predočiti sebi sopstveni kraj, dakle sopstvenu smrt. Prema tome, ne vjerujem, ni po Bartu ni po stričevima!

Sreli su se Euripid, Molijer, Ibzen i Becket. Šta pričaju?

Isto što su pričali i prije nego što su se sreli: svako uvijek priča svoju priču. Osim kad mora ili hoće slušati tuđu.

Književni klanovi – avet ili nužnost?

Aveti su jednako nužne kao i realna bića.

Razmišljate li o smrti?

Zapravo ne. Najprije sam htjeo reći; “Samo kada umre neko meni blizak!” Ali sam shvatio da ni to ne bi bilo tačno. Jer ja sam čak i tada, dok mi se u ruci mrvila grudva tek iskopane zemlje i padala u grob u koji je njihovo tijelo već bilo položeno, mislio na njih, a ne na smrt, ne na to da su sada mrtvi. I godinama kasnije, kad god se sjetim tih dragih ljudi, ja mislim o njima, i uvijek su u tim mojim sjećanjima živi.

U kom dijelu dana najčešće pišete?

Ujutro. Rijetko pišem uveče, i ako se to desi, nikada u *sitne sate*. Meni su jutra neophodna, posebno rana jutra, sabah, svanuće! A ko legne u *sitne sate*, sva je prilika da će propustiti jutro!

Kome biste oduzeli Nobelovu nagradu za književnost?

Nobelovu nagradu za mir bih oduzeo mnogima. Za književnost gotovo svima poslije Drugog svetskog rata. Mislim da je posljednji laureat kom je Nobelova nagrada dodijeljena bez presudnog uticaja ideoloških faktora nametnutih od političkih centara moći, vjerovatno bio Anri Bergson: naime, 1927 godine, Bergson je Nobelovu nagradu dobio za veoma hermetično filozofsko djelo *Stvaralačka evolucija*, ali pošto filozofija nije na spisku područja za koja se ova nagada dodjeljuje, preusmjerena je na književnost, uz obrazloženje da je riječ o izuzetno prefinjenom stilu kakav se ne susreće ni u najboljim djelima književnosti.

Vi ste Eckermann, šta pitate Getea?

Visoko uvaženi gospodine Johan Wolfgang fon Gete, bojite li se mraka?

DŽON BANVIL

NISAM “PISAC ZA PISCE”

Irski pisac Džon Banvil (1945) poznat je po majstorskom stilu svojih romana, što mu je donelo reputaciju jednog od najvećih stilista današnjice i jednog od najznačajnijih živih pisaca na engleskom jeziku. Objavio je više od dvadeset romana, od kojih nekoliko krimića pod pseudonimom Bendžamin Blek. Dobitnik je čitave kolekcije književnih nagrada, uključujući nagradu „Franc Kafka“ (2011). Najviše priznanja – Bukerovu nagradu (2005), Nagradu za roman godine u Irskoj (2006), kao i Evropsku književnu nagradu Madlena Cepter (2007) – dobio je za roman „More“, istančanu studiju o gubitku, ljubavi i sećanju. Glavni junak romana i narator je istoričar umetnosti Maks Morden, koji posle smrti supruge odlazi u mestašce na jugu Irske gde je pedeset godina ranije, kao dečak, proveo nezaboravno leto. Maks Morden je autor nezavršene studije o francuskom slikaru Bonaru.

U razgovoru koji smo vodili u Parizu, Džon Banvil mi je poverio da voli Bonara, Braka, Pikasa. „Bonar je veliki umetnik, kao i Brak, a Pikaso je genije. Između velikog umetnika i genija, ja više volim ovog prvog“ rekao je. Tih, iskren, prefinjenog humora u govoru, Banvil je od one vrste zanimljivih i inspirativnih sagovornika s kojim se u glavi nastavlja razgovor još dugo pošto je intervju završen.

Vaš roman „More“ osvojio je prestižnu Bukerovu nagradu za 2005. godinu, a u Parizu ste za taj roman primili i Evropsku književnu nagradu Madlena Cepter. Šta za Vas, kao pisca, predstavljaju nagrade?

Nagrade su svakako dobre zato što skreću pažnju ljudi na knjigu koju inače ne bi pročitali. Uvek je dobro dobiti nagradu. Osvajanje nagrada ima i svoju detinjastu stranu. Naravno, zadovoljstvo je dobiti i jednu evropsku nagradu, zato što smo mi iz Irske večno provincijalni i još uvek gledamo više ka Americi, nego ka Evropi. Ja sam, inače, predani Evropljanin.

Dugo ste smatrani piscem čije su knjige nepristupačne za širu publiku.

Ne znam zašto su me držali za takvog pisca. Mislim da su moje knjige veoma jednostavne i neposredne. Stekao sam, međutim, reputaciju „pisca za pisce“. To je nešto najstrašnije što može da se dogodi piscu. Jer, drugi autori ne kupuju moje knjige, a ne kupuje ih ni običan svet jer misli da sam „pisac za pisce“. Ne znam kako sam stekao tu reputaciju. Ja pišem za ljude, ne za pisce. Postoji izvesna razlika među njima.

„More“ je prodato u više stotina hiljada primeraka. Da li je to uticalo da prijem Vaših romana kod publike postane drugačiji?

Da, sada imam veću reputaciju. Prodajem više knjiga. Ne verujem da imam mnogo više čitaoca nego ranije. Istina je da mnogo više ljudi kupuje nagrađene knjige, ali to ne znači da ih i čitaju.

Da li Vam je važno da se Vaše knjige čitaju?

Da, da, da. Jednom je moja supruga bila u robnoj kući Marks & Spenser. Kada je kasirka videla njeno ime na kreditnoj kartici pitala ju je da li je u srodstvu sa Džonom Banvilom? Pošto je dobila potvrđan odgovor, kasirka je rekla: „Kažite mu da je ‘More’ najlepša knjiga koju sam ikada pročitala. I, recite mu da Vam je to rekla kasirka iz Marks & Spensera.“ Zašto bi mi bili potrebni prikazi kada imam tako nešto? Ta žena je neko. Pišem za kasirku iz Marks & Spensera, ne za prikazivače knjiga ili kritičare. Pišem za čitaoce, i svakako ne za druge pisce.

„More“ je priča o ljubavi, smrti, prošlosti i sećanju. To su večite teme. Vi ste ih obradili na izuzetan način!

Stari Grci obradili su sve teme. Sve što mi radimo su varijacije novih načina kazivanja o starim stvarima. Nema ništa novo da se kaže. Sada je reč samo o pronalaženju novog i lepog načina kazivanja.

Vaš junak Maks Morden pritisnut je, gotovo opsednut, smrću. Šta Vas je navelo na tako delikatnu temu?

Mi smo jedine životinje koje su svesne činjenice da smo smrtni i ta svest je od nas učinila to što jesmo: tragična i, u isti mah, izuzetno kreativna bića. Sve što radimo ima ishodište u našoj svesnosti smrti i kratkoće života.

Kritičari se slažu da ste maestralno prikazali Mordenov povratak u detinjstvo.

Napisao sam seriju knjiga u prvom licu, gde narator kazuje priču. Želeo sam da se otrgnem od toga i prvobitna namera mi je bila da napišem kratku knjigu o detinjstvu. Zatim je, posle godinu dana pokušaja da to učinim, u mojoj glavi počeo da govori glas Maksa Mordena. Shvatio sam da i on treba da bude u knjizi. Nisam siguran otkuda je on došao. Tako je ispalo da nisam pisao samo o detinjstvu. Kada su pisci u nevolji, i kada je potrebno da nešto promene, uvek se vraćaju detinjstvu.

Smatrate li sebe postmodernim autorom?

Ne. Ako sam išta „post“, onda sam posthumanista. Ne smatram ljudska bića centrom univerzuma. Ljudi me pitaju zašto stalno pričam o životinjama i vremenu? Kažem: zato što ljudska bića postoje samo na pejzažima. Ali realistički razmišljajući, ja sam pisac starog kova. Mislim da romanopisačkoj pustolovini još nije došao kraj.

Kakvu literaturu ste čitali u mladosti? Koje knjige su na Vas najviše uticale?

Kada sam počeo da čitam, čitao sam engleske romanopisce tridesetih, četrdesetih i pedesetih poput Evelin Vog, Pelama Grenvila Vudhausa, Grejama Grina. Njima sam se najviše divio. Čitao sam ih više nego irske pisce. A onda, kada sam imao dvanaestak godina, brat mi je dao primerak „Dablinaca“ Džejsa Džojlsa. Iznenada sam video da visoka umetnost, da visoka književnost, može da priča o oskudnom životu kakav sam gledao kao dete rastući u jednom gradu u unutrašnjosti, u Irskoj. Za mene je to bilo pravo otkriće da od običnog, od dosadne, sive svakodnevnice, može da se pravi poezija. Počeo sam odmah da pišem i to su bile vrlo loše imitacije Džojsovih kratkih priča. Ali, nastavio sam s pisanjem od tada, od svoje dvanaeste godine. Pišem više od pedeset godina, a osećam se kao da sam tek počeo da učim kako se to radi. Ako nastavim narednih pedeset godina, onda ću to zaista naučiti.

Čitate li prikaze Vaših knjiga?

Ne. Ne zanimaju me. Hemingvej je rekao, i u tome je bio u pravu, da kada čitate prikaze vaših knjiga ne možete da prihvatite samo povoljne. Treba isto tako da prihvatite i nepovoljne. Zato je bolje ne čitati ih uopšte.

Ali, Vi takođe prikazujete knjige drugih autora. Već više od dve decenije pišete prikaze za „The New York Review of Books“!

Volim to da radim jer je to časno zanimanje. Mislim da je i dalje važno da postoje ljudi koji će dati pošteno mišljenje o novim knjigama. To je ono što rade prikazivači knjiga. Ja nisam kritičar. Kritičar je nešto drugo. Ja sam samo prikazivač, pišem o knjigama koje još nisu objavljene, koje još niko nije čitao osim nekolicine prikazivača. Govorim šta je moj prvi utisak o nekoj knjizi, ne pretendujem na konačan sud. To mi se čini poštenim zanatom. Mnogo mi je veće zadovoljstvo da pišem prikaz, nego knjigu. Mrzim sve svoje knjige. Volim da pišem prikaze.

Koju knjigu biste poneli sa sobom na pusto ostrvo?

Ako bi to bila fikcija, izabrao bih roman Vilijama Makpisa Takerija „Vašar taštine“, koji je bio najveći roman 19. veka. Mislim da je bio najveći zato što govori o novcu, seksu i vlasti. Jako mnogo romana 19. veka govori o nerealnim stvarima, dok Takeri priča o stvarnim, osnovnim stvarima u životu. Od knjiga poezije poneo bih Rilkeove „Devinske elegije“, a od filozofske literature Ničeovu „Veselu nauku“.

Da li poznajete srpsku književnost?

Voleo bih da je poznajem. Jedan od problema u svetu gde se govori engleski jezik je da znamo veoma malo o stranoj književnosti i to postaje još gore jer izdavači objavljuju sve manje stranih knjiga.

Objavljujete knjige i pod pseudonimom Bendžamin Blek. Kakva je razlika između pisca Bendžamina Bleka i pisca Džona Banvila?

Razlog zbog kojeg sam se latio pisanja kriminalističkih romana je u tome što sam počeo da čitam Žorža Simenona, kojeg nikad ranije nisam čitao. Iznenada sam ga

otkrio i bio sam zadivljen onim što je postizao malim sredstvima, skromnim rečnikom i vrlo neposrednim stilom. Poželeo sam da se i ja u tome okušam, misleći da nikada neću biti ravan Simenonovoj genijalnosti, kratkoći i neposrednosti. U svakom slučaju, inspiracija je otuda došla. Onda sam odlučio da uzmem pseudonim i da to bude otvoren pseudonim. Nikada se nisam krio iza njega. Jednostavno sam želeo da uputim čitaoce da je to novi pravac kojim sam krenuo.

Kako piše Džon Banvil, a kako Bendžamin Blek?

Vrlo su različiti Blek i Banvil. Bendžamin Blek radi brzo i vrlo jednostavno. Džon Banvil ne piše jednostavno i piše vrlo, vrlo sporo. Kao Bendžamin Blek mogu da napišem dve hiljade reči u jednom danu. Ako bih kao Džon Banvil napisao dvesta, bio bih vrlo srećan.

Kako pišete, kako radite na romanima?

Radim 24 sata dnevno. Zaista, čak i kada spavam. Obaveza da se bude književni umetnik je životna dužnost. Stalna predanost. Tako postoje periodi kada sedim za pisaćim stolom, ali to nije obavezno jedino vreme kada pišem. Stalno pišem u glavi. Sve. Nevolja nas pisaca je u tome što nikada ne možemo da prestanemo da pišemo. To je opsesija.

Zašto tako naporno radite?

Ne mogu da radim ništa drugo. Ja sam kao ajkula koja ne može da prestane da se kreće. Ako prestanem da se krećem, potonuću na dno. To sam ja. Ja sam pisac. Bendžamin Blek piše odavde (pokazuje na glavu), a Džon Banvil odavde (pokazuje na srce), što će reći da je Džon Banvil umetnik, a Bendžamin Blek zanatlija.

razgovarala Mira Popović

POEZIJA

KRIVI EKSERI

RISTO LAZAROV

Enciklopedija mrtvih

Usred leta sručuju se
kiše, bujice.
Kvase sećanja, kupaju ih
kao što se rđa skida
sapunom sa kože sudbine.
Živima se uskraćuje
sećanje na mrtve:
ima da bude muk dok se priprema
najnovija Enciklopedija mrtvih.
Nju još za života sastavljaju mrtvi.

Ovo će biti Enciklopedija
u kojoj nema da bude opraštanja
– posebno ne za one koji su nosili
crvene ruže u reverima
i voleli slike Pikasa
(a koji je đavo njega terao
da bude član Partije?!)
I nema da bude svirača na gitari
jer su krvavi njihovi prsti
umesto žica
dodirivali snove
sutrašnjeg dana.

Samo mrtvih ljudi,
mrtvo lišće,
mrtve knjige,
mrtvi oproštaj.

U ovoj Enciklopediji
uvrede će se smežati počasno,
a halapnjivi crvi prenosiće
čestitke mrtvima.

Neki novi enciklopedisti
hvaliće se da imaju srce
i da ono tikatara i za druge.
Prošireno srce
sa daljinskim upravljačem.

Ova Enciklopedija
mrtvih prepuna je
posečenog drveća
i izujedanih istina.
Novi enciklopedisti, napose,
čim završe zadatak
od klasnog rukovodioca
potražiće nagradu
za odličan uspeh i primereno vladanje
a biće potrebno i opravdanje
za ono što su uradili
misleći da su još uvek živi
i da još uvek nešto delaju.

Ne žale se ti
novi enciklopedisti što se muče
jer su priučeni enciklopedisti,
iako im oči okapavaju
od zurenja u prošlost
Njima uopšte ne pada na pamet
da stari enciklopedisti
nisu imali srca koji tikataraju za druge
ali, kao prvo i prvo – imali su mozgove.

Privid

Događa se
ne baš retko
čovjek pretovaren brigama
ne želi da prekine

vezu sa prostorom.
Kad kad ne želi
da ode na svečani prijem
bez kravate.

Događa se,
ne baš retko,
posle dnevne gungule,
noću, čovek igra
domino sa mesečarima.
Pa rano izjutra
meri temeperaturu
iako godinama zna
da neće otići kod lekara

Događa se,
ne baš često
kad čovek meri temperaturi
počne, najpre svečano,
a zatim zaista rutinski,
topljenje kristala
večnosti. Tada se
otkrivaju udvojene praznine.
Tanji se večnost,
kao hartija za cigarete.

Događa se,
baš veoma često
čovek se zanosi
da je ceo svet u njemu.
Ne oseća tada
da prikuplja ostatke
privida, kao suvarke.

Od suvaraka,
na očigled celog sveta,
zna da bukne velika vatra
koja traje duže od nas
i od večnosti.

Samo se čovek gasi
i pred zgradom
Osiguravajuće kompanije
i koristi to svoje
zagarantovano pravo na prived.

Damask, bez reči

Pitaćemo se, da nam to nije došlo u snu
ali svojim smo očima videli
da se to, nasilničko „ tako mi se hoće“
velikih sila, na samom početku
dvadeset i prvog veka, zvalo
– milosrdno bombardovanje, a bombe su im se
zvale milosrdne bombe. Pa ispada da su
posle svakog tovara bombi milosrdne sestre
obilazile vojne ciljeve i
prebrojavale kolateralne žrtve
i slučajno ranjene. Na licu mesta
sve se zapisivalo u halvadžijski tefter,
a potom unosilo u kompjuter.
Iza milosrdnih sestara i humanih bombi
ostajali su vidljive rupe u asfaltu.
Rupe se u savesti ne broje. Ta nije li
bilo kazano, još od Fausta,
da nije važno kakav si zločin napravio,
važno je da ga nikad ne priznaš kao svoj.
Utišali su se psići u parku preživelih.
Pod vedrim nebom: pseći život, pseća radost.
Ljudima mnogim odavno je jasno:
šta vidiš – to i sanjaš. Ukoliko zaspeš.
I da preživiš, kome ćeš i o čemu pričati?
Svako ko je počeo baldisao je od pričanja.
Neke milosrdne sestre svakako znaju
da su se u Damasku, svojevremeno, promovisali

krstaši. Ko nije čuo za damasko staklo,
pa i za damaske ćupove? Dok traje
milosrdno bombardovanje, očevi pričaju
deci – dobro zapamtite da je
Damask bio prvi glavni grad u istoriji
sveta. I da je mnoge silnike nadživeo taj
grad – i egipatske memluke, i mongolske
otimače, i horde sultana Selima, onog za koga se u
makedonskoj pesmi peva da je u Jedrenu izgradio
džamiju sa četiri minareta. Dolaze i
prolaze silnici. Iza njih ostaju mirisi
mnogih tajni, zgrčenih iza hladnih zidova
katedrale Sv. Jovana Krstitelja i crkve
Sv. Petra. I u svakoj lobanji u pustnjskom pesku
najmanje po jedna tajna. Cveće povenulo,
žito po poljima povenulo. Negde bruje traktori,
kao da ima šta drugo da bruju, sem nosača
milosrdnih bobi. Pitanje nije zbog pitanja:
koliko dolazi vukova na jednu crvenkapu? Kakva korist od
video snimaka, ako zbog njih očajavaju oni koji su
već smešteni dva metra ispod zemlje? A možda
milosrdni ratni snimci najavljuju
vraćanje u srednji vek? U eri
opšteg napretka i elektronskih vašaka,
nikad se ne isključuje mogućnost od
vraćanja u srednji vek. Njega niko nije
video, a svi ga gledaju. I opisuje se
ali samo bez reči. Ili graktanjem
vrana iznad palate Nobelovog
komiteta za mir u Oslu. Pa šta ako su to vrane:
znaju one dobro na čiji krov treba da cvrcnu
toliko izmeta koliko je potrebno da zasmrdi
ceo svet i vek. Milosrdnog izmeta.

Čije je šta

Jednog predvečerja
tek tako ispod oblaka
što se ono kaže niotkud
krenu silan vetar
i poče da tumba
ceo drangularijum
gizdave glavne ulice..
Dole, niz ulicu
razlete se čudo od beretki
onih, jeste, iz francuske revolucije
kasnije u celom svetu znanih
po Če Gevari.

Na univerzitetu
pri dnu ulice
ugledni profesor
evocirao je uspomene
za uzlet levice
i društvene svojine
koja se odlikovala time
što nije znala čije je šta.

U tom, posle nekoliko minuta
ispod spomenika
neznanom junaku
na dnu ulice
niče mali brežuljak
doletelih beretki.

Do pre nekoliko munita
one behu raznobojni zraci
isključivosti
njihovih vlasnika.
Sada su živa slika
za ono kad se ne zna čije je šta
i pomalo podsmevački
mašu ćubicama

uglednom profesoru
a bilo je i takvih koji na brzinu
formiraše hor beretki
i na uvce profesora
zapevaše Marseljezu
nadajući se da će vetar
uskoro prestati.

Zalaz

Opet dođe juli, kad pre. Nama juli
meša sećanja na ruševine iz
skopskog zemljotresa i svake godine udara pečat
na svedočanstvo o neinventivnosti pri sećanju.
Još nam samo fali feniks ptica da osvedoči sećanja.
Jer, kad se sećamo, sećamo se duboko. Ne samo
ruševina i drugih katastrofa prirode. Sećamo se
svih naših poraza. I ne samo što se sećamo nego i sećanja prolepšavamo –
kao likove starih ikona ili kao mrtvace pred ukop,
na kraju krajeva. Godinama tako, naučismo da ima
lepih, mirišljavih poraza. Istorija bolesti
kazuje nešto sasvim suprotno. Svi mi mislimo
da imamo ugrađeno osećanje za sve istorije, pravedne
i nepravedne. Svi znamo da se Lukavi Pejo nije služio
nečasnim stvarima, ali docnije doznasmo da lukavština
preteže, ne čast. Čast služi da ode u dim, kao
dim cigarete, na mestu određenom za pušače.
Još malo pa će početi velike rasprodaje.
Štampaju se i leci za svakakve likvidacije, pa i za
likvidaciju budućnosti. Kakva budućnost, kao da je malo ovo
skitanje kroz vekove, bitka za svaki pedalj prošlosti?!

Napolju još više postaje vruće. Na glavnom trgu
ljudi sa isplaženim jezicima, kaldrma sa isplaženim jezicima.
Ceo grad sa znojavim veđama. Senke ni za leka, ako se ne računa
senka mrtvog pesnika koji sedi na klupi u malom parku.

Niko ne može da se opkladi da smorenost ljudi dolazi od julske vrućine. Optežu i sećanja. Opteže i zamor materije. Opteže i zalazak koji je krenuo iznad grada. Čudan neki zalazak, ali nije i uopšte ne liči kao onaj u pesmama Mateje Matevskog.

Praskozorje

Ispod starih mostova
osviću novi beskućnici.
Narodne biblioteke sve praznije
Narodne kuhinje sve punije.
Ljudi bulje u vrane
i ispod razvejanih zastava siromaha
pitaju se koliko traje starost?
A laž je bila: stara koska, dobra supa.
Ni koske, ni supe, ni išta, ništa.
Samo poneka mlohava gusenica.
Gde iščeznuše buba mare?
A i da nisu iščezle, kako ćemo im
pevati leti, leti buba maro, dovedi nam goste?
Čime ćemo dočekati goste?
I bez nas oni znaju
zašto su slobodni i gladni
i trazuju se u snu
polegli u ljuljškama za zdrave ljude.
Mame na svakom uglu
prodavci unutrašnjeg mira.
Lako je da kažeš:
ako štrči ekser – zakuj ga.
A je li lako da se razume
zašto i kako neki krivi ekseri
ostaju u istoriji?

sa makedonskog preveo Duško Novaković

TRAG

LAŠ SOBI KRISTENSEN

Trag I

kao neka veza od svetla
kroz godišnja doba

kao plićak od kamenja
u gorućim petama sunca

kao tužni luna park
u mesečevoj polusenci

kao točak sreće koji se vrti
u plavim salama vetra

kao dete koje nosi
kišu na svojim ramenima
za žednu pticu

u tvom srcu

Arheologija

ne prevrće svaki kamen
koji vidiš
(postoji neko ko možda ne podnosi
svetlo dana, postoji neko kome se sviđa
da ne bude
viđen)

pa ne prevrće svaki kamen
koji vidiš
radije ga prodi, ili se odmori
tu, na kamenu, i sanjari
to što je vidljivo

i pusti mrak da radi svoj posao
nije to tako loše
da kažemo ovako: baš fino leži

tu gde jeste, kamenje, s obrazom
uz zemlju

i s nebom povezani
vezama tanjim od kiše

Poštarina

uzmeš li ljudima
poštanske sandučiće
uzimaš im i nadu

prilično smo dobri u čekanju
čekamo razglednicu
s letovanja, srećku iz
spasilačke organizacije, novine
od juče i račune
od sutra

čekamo
dovoljno smo strpljivi
adresa i ime
nepogrešivi su
i naši su sandučići
zeleniji nego što misliš

i nemoj da čačkaš sandučiće
naše

jer mi čekamo, mi
čekamo to
veliko pismo, iz juna, za
nas, napisano štampanim
slovima sunca

Krug

ništa se ne ponavlja
i sve je drugačije
nikada nećeš ovo ovakvim videti, još jednom:
senku planine, u osam i jedanaest
ovog junskog jutra, rukopis kiše
na prozoru, dete koje trči
duž mora, između kapi, u žutoj
kapi za kišu i s plavom
mrežom u rukama
jer ništa se ne ponavlja
i sve je drugačije
čvorovi pertli, rotacija zemlje, mravlja
staza u travi, ugao travki i način
na koji si dragu pomilovao po kosi onda
kad si se probudio, još uvek sa
snom u rukama
jer ništa se ne ponavlja
i sve je drugačije
lagani ples zavesa, talas koji se preliva
preko golog stopala, zeleni dah drveća, pesma
radkapni, pečat neba i sunce, način
kojim se sunce probija kroz oblake
i lapće kišu
jer ništa se ne ponavlja
i sve je drugačije
naši pokreti, naš svakodnevni balet, naši
životi, razapeti između lepote i
haosa, ni ogledalo, ni sećanje
nije trajno, voda će teći kroz tvoje
vreme, i napraviće sprudove, jedno dete
ide i traži tvoje tragove
a svoje, na kraju, pronađe
ništa se ne dešava
i sve je drugačije
ovo je samo uteha
jer to što gledaš vidiš po prvi put
i jednako velika čalost ovo je
jer to što gledaš vidiš poslednji put

mesec koji visi u plavoj mreži
dete koje spava u svom belom snu
i ta žuta svetlost iznad dečjeg čela

ništa se ne ponavlja
ništa se ne ponavlja
a sve je tako isto

Izbor iz knjige Den andre siden av blått, 1996

Izbor i prevod sa norveškog: Marko Vuković

OPAKO SUTRA

ANA ROSTOKINA

Treba da se uživa u jednostavnim stvarima.
Treba gledati nebo kroz grane
sa kojih opada lišće
kao dani naših života.
Treba prepoznati sve boje oko sebe.
Treba uhvatiti sunce u izlogu.
Treba videti drveće koje niče
iz ruševina Generalštaba.
Treba da se ne prećuti nekoliko reči
kad ispraćamo naše drage
s kućnog praga kao brodove.
Treba popiti jutarnju kafu
i pronaći istinu u talogu
kao skupocenu školjku na dnu okeana.

U međuprostor između sna i jave
prodire treperava svetlost
između sklopljenih trepavica
između spuštenih roletni
Znam: to se prikrada sutra
Sutra prema kome treba putovati dugo dugo
kroz jutarnje magle
kroz smog nad Savom
To je sutra koje te dočekuje na dolaznim peronima,
kod crvene govornice
s napadnim taksistima diskretnim lopužama
Sutra zašećereno snegom u prahu
O to je sutra puno ptičjih jata i praznih koloseka
Sutra što ga svako nosi svoje sa sobom
umotano u masni papir od bureka

To je sutra u kome se bacaju jučerašnje karte za tramvaj
i pune se džepovi novim nadama
Sutra što nas potkrada za jedan dan
prikrivajući podvalu sunčevim zracima
i svežim vetrom
To je ogromno sutra varljivih obrisa
To neumitno
opako sutra

To sutra gde ti ne postojiš

Kada dođe magla
mekana pamučna
Kad se spusti tišina
svilena kao unutrašnjost prepiličjeg jajeta
i prekrije svet
Kada dođe vreme da se razdvoje prsti
i da se zaputi nepoznatom stazom
čiji putnici se ne mogu vratiti
da nam kažu šta su videli na putu
Tada ćemo krenuti zamišljajući
neki studeni potok
neki seoski zvonik
neke vrbe kraj puta
neka gvozdena vrata
Kad se nađemo na dve obale
jedne goleme reke
i počnemo se dozivati
Reči tonu u magli
I samo će se naše duše protezati
jedne ka drugima
kao zapaljene svetiljke u mraku

Ne znam kako da govorim sa dna praznine.
Trebalo je spoznati, sagledati, nastaniti nekim bićima
kao što se muzika nastanjuje u nama,
nesigurna, krhka, dok ne poplavi svet.
Nešto veliko i teško zreje u meni
i čeka čas da se otkine.
Neke noći prolaze.
Neke zvezde zreju.
Neka ruka ih briše
čim osvane dan.
Svakog dana učim da pretačem prazninu u reči.
Svakog jutra iz početka premošćujem jaz u sebi.

Da li se sećaš onog sveta što je zarobljen na dnu limene kutije
u jednom od stanova koje si napustio?
Je li taj svet izbledeo kao mastilo na požutelom papiru
ili i dalje boravi u tebi?
Da li se sećaš onog vremena kada je osmeh bio osmeh, suze suze,
kada je čarobno drveće znalo da procvate za samo jednu noć,
a gradovi i kule zidali se dugo godina
i bili neoborivi
jer nismo znali da se sruše u trenutku čim izvučeš kamen temeljac?
Da li se sećaš tog sveta zaspalog na bezazlenoj obali tvog detinjstva?
Da li odzvanja u tebi kada neko baci kamen u tu vodu?
Da li te boli kada vreme odranja taj breg?

Teško je vreme, ljubavi moja.
Gde ćemo se sastati?
Pred večitim Niš ekspresom,
na peronu punom ispljuvaka?
Tvoje prisustvo više nije potrebno
da bi bio prisutan.
Svaka verbalizacija je suvišna.

Uostalom šta se tu može reći
osim „dobro sam“ i „pada kiša“?

Teško je vreme, a lako se diše,
lako se živi, lako se odlazi.
Gde će nas sastaviti, ljubavi moja?
Moji zglobovi, moje misli, moje lice
ne čine nijednu celinu.

Eto tako: jesen, van vremena,
oblaci lete ka jugu,
mi smo nasukani.
Govorim vam izdaleka
iako još sam blizu.
Ne verujte: više nisam tu.
Dotičem vaše tople kose,
nezaboravna lica
i prsti prolaze kroz njih kao kroz pesak.

Ljubav nema lice,
ona čak ni ime nema.
Sve što smo o njoj napisali ne vredi stare pare.
Sve što smo rekli jedno drugom odlepršalo bi
pre nego što bismo stigli da završimo rečenicu.

Ćutim,
gledam okolo.
U jesenjem nebu neko kuva čaj sa medom
i crnim česticama ptica.
Puštam sve što je prošlo da ode niz vodu,
postajem sito, pesak, odsjaj, senka, ništa,
pratim tok misli i oblaka.
I ako dune vetar odleteću kao
perce maslačka – lakše da ne može biti.

25. septembar 2012.

OLUJA JE BESNELA

DMITRIJ VOLŽANJIN

Oluja je besnela i svakojake
juče sam goste nezvane imao.
Tuga me ljubila, a bol zagrlio.
Strah je sa nama sedeo za stolom.
Setih se prstena Cara Solomona...
I sve ih izjutra ispratih na verandu.

*

Grade kraj mora, probudio si mi srce.
Grade kraj mora, probudio si mi sećanje.
Poput cunamija, prekrio te talas
prljavo – smeđe boje...
Ja znam, ti ćeš izdržati...
samo škripuće pesak u zubima
i suze oči, kao od dima.

*

Prvo sam bio šolja, u koju su sipali toplo mleko.
Zatim sam postao čaša sa prozračnom mineralnom vodom –
mehurići radosti podizali su se gore i pravili vrtoglavicu.
Jedno vreme sam bio pehar crvenog vina, gde se kupala Istina.
Sada sam – pepeljara.

*

Pre mene:
duvao je vetar,
padala kiša,
vejao sneg,
sunce se podizalo na istoku.

Posle mene:
duvaće vetar,
padaće kiša,
vejaće sneg,
sunce će se podizati na istoku.

*

Kad jezik vidi,
da ga narod nije dostojan,
on uzima k sebi pesnike,
koji još nisu napisali ni redak
i odlazi, ne pozdravivši se.

*

Osuđenici
hodaju, rade, jedu, spavaju,
pokušavaju da se udalje,
trude se da se drže zajedno,
da se bilo čime zabave,
bez posebnog uspeha.
Samo, kada vole,
uspevaju da zaborave, da su oni –
osuđenici.

*

Mašta

Jurili su je
iz sve snage,
ništa ne žaleći,
nikog ne štedeći.
Ponekad je neko padao,
njega su preskakali
i jurnjava se nastavljala.
Kada su je, na kraju, stigli,

ona se raspršila, kao dim...
Zato što je bila priviđenje.

*

Ako se razboli jedan čovek –
može se razboleti ceo narod,
možda – celo čovečanstvo.
Ali postoji nada,
ako
se izleči jedan čovek.

DRONJAK BUDUĆNOSTI

ANTONELA ANEDA

PROSTOR STARENJA

I

Jedino nas golost na kraju dostiže
tačna kao mlad mesec u kosi.
Postoji radost u prećutkivanju
i sklonište čak i u ovom prostoru
što ima početak i kraj.
Ne želim da pišem elegiju o starosti,
samo bih da kažem da je staviti ruke u hladnoću
proba koja ima smisao kao pronaći glagol u rečenici.

Oseti kako pristižeš na put prolaza.
Ne iskupljuje se korak disanjem.
Broj cigle misleći na rečne oblutke
na vodu što ti je povijala stopala
seti se koliko je upornosti trebalo da se odgonetnu
mape u rečima.

II

Još uvek se budiš s dronjkom budućnosti (možda, možda
kaže greda u jutarnjoj svetlosti).
Još uvek misliš na ljuspicu ljubavi (možda, možda
kaže lutajući po sobi jutarnja svetlost).
Još uvek imaš snage da misliš kako te tišina leči
a samoća sija
s ostacima hrane na koje se spušta nebo.

PROSTOR KUĆNE VODE

I

Uči samoću među pločicama kupatila.
Samoća je emajl.
Odvaja želje, trlja ih abrazivnim sunderima.
Ne seća se više koje su i kako svetlucale
ponovo vidi samo topole na reci
i svetlo što nije cepalo srce.
Zna da je sapun u kadi sprema
da voda izvire i gori.
Peva blistavih leđa,
kaže „nostalgija“ ali ne „distanca“ .
Značenje reči izmiče unapred.
Ne zna koji se prostor izdubio od onda.
Vidi samo stvari u blizini. Voli prilog: sada, voli gerundiv.
Iza okvira i stakla morska zvezda se umirući grči:
pluta-crveno i žuč.

II

Kad smo ga posetili, bio je to stranac na jastuku.
Gledao je u nešto što mi nismo videli
možda u neki predeo ili lice, u stvari daleke, akvatske
skrivenne trščakom. Njima se – ne nama – osmehnuo.
To telo toliko voljeno treslo se kao da je izašlo iz reke.

Bog ne postoji ali zatražih mu ipak da ga pusti,
da ga zadrži tako, kao svog psa.

AKVADUKT

Rim. Slaba kiša. Vetar: Libečo
Jačina vetra: povetarac.

Budim se rano da bih videla
akvadukt dugačak kao voz

između borova, oblake,
grudvicu od ovaca i pašnjaka.

U vozu mislim na kamen u visini, zaustavljen proračunatim
udarcem, koji su podigli robovi, koji su zadržali robovi.
Vidim naginjanje vode (dolazi s kometa)
i njen nikada-odmor, ritam kapi
(i danas) sve do fontana.

Kad stignem naslonim se na stablo da bih gledala.
Gledam uvis. Arkade protiču u praznini.
Ako ne čujemo krike pod trijumfalnim lukovima
a dodajemo reči
umetnost i arhitektura i naznačujemo: civilna,
onda, možda, nalazimo malo mira,
istog onog koji pružaju sastavljeni
skeleti u muzejima.

*Iz zbirke Spasena imenom, Mondadori, Milano, 2012.,
sa italijanskog preveo Dejan Ilić*

POSLJEDNJE PROLJEĆE JEDNOG BUMBARA

ALMIN KAPLAN

Bijelo

Nikad nisam bio u Srebrenici
I nikad me tamo neće biti

Tamo su oblaci teški
Tamo su oblaci teški

Tamo jezik zadeblja od
Slova kojim se izgovara Srebrenica

A mjesec nije srebro
Već željezo, zahrđalo

Noge ti oteknu
I bole – kažu

U rane ti se pretvori tijelo
I vrazi ih sole

A oči bole, bole, bole – od bjeline
Od hrđe, od soli i od navala svojine

Svaki cvijet je tvoj, i svaka vlat trave –
u člancima noge lomi

I oblak se onaj tugom tovi
K'o krme pred klanje

Pred klanjanje ciči zrak
I ruke škripe

I zubi ti, kažu, ispadaju od sebe sami
Da označe put do kuće

Da se ne izgubiš u gustišu polomljenih vlati
Jer kažu, k'o mrav si, tamo, u Srebrenici

K'o pijanac – hodaš i udaraš u nišane
Koji nikako da nanišane

Božije lice
I pitaju ga

Zar ima obraza
Za ptice iznad Srebrenice

Posljednje proljeće jednog bumbara

Admiralu

Sva Ljubljana bila je mokra
Od kiše
Što padala je zadnji put
U tvoje zadnje proljeće

Ti bio si veći, nego inače
Nabubrio od vlage
Danima mokar
Mokrih nogu, mokrih čarapa...

Bumbar mokri
Nabubrio toliko
Da sve si okolo
U sve svjetske ćoškovce
Gurnuo
I svi mi – postasmo ćutljive stvarćice

Iz cipela, zadnjih put
U Sarajevu laštenih
(honorarom što su ti ga
kao sadaku udjelili)
Provirivao ti je subotnji jutarnji
*Nije matineja – rekao si
nju bih samo na srce privio
nekretnine su to što iz mojih cipela viri*

I vjetar, zadnji put, tada piri
I naši jastučići dimni
Mlade listove ljubljanskih topola
Ninaju
A ti im svojim piskavim plućima
Pjevaš uspavanku
I polako se
I sam
U san
Osipaš

Naranće

U Boga ima dana
K'o u moje nene naranaća

(Oboje ih
U kredencu ćuvaju

Iz kojeg miriše
I kad zatvoren je)

Kao Bog, moja nena
Kad joj dođeš

Pa kad pođeš
Iz kredenca, da ne vidi niko

Jednu naranču uzme
I potpazuh ti je tutne

Tad suncu, k'o djetetu
Bude mrsko

Što mora – oko brda
Šuma i plavih mora

Ponovo obilaziti
Svoj krug

I bude mu krivo
Što ga njegova nena

Ne jamije više
Iz mraka kredenca božijeg

Kad me budeš primao u svoje carstvo
– u rukama kad me budeš ninao

Da me spustiš u džehenemski oganj
Kao dijete, na krevet, pred vakcinu

Ja ću tad zatvoriti oči –
I brojati neprospavane noći uoči Bajrama
(Kao ovce)

I slušati šumor jablana

Što drhte od tebe Oče – danonoćnog stražara
Koji našoj kući prilaziš uvijek, i uvijek sa svih strana

Uspavat će me majčina ruka
Dok očevu bajramsku košulju pegla

(San će biti lak
znaš već – kako Ti zaspe loš đak)

A kad me đavli budu gledali
Meni će mirisati majčina sarma

Iz one besane noći
Uoči Bajrama

I mojoj postelji od ognja
Biti paravan

Skica za pjesmu o Bosni

Mene je moja majka rodila bosa
I nad mojom glavom smokva
Drhti k'o dedina ruka

Meni je Bosna lokva
U koju sam skočio
Dok otac je – s komšijom roćio:

O mrginjima, o plugu
Što ušao je
 u našu
 grudu

Mene je moja majka rodila bosa
I meni je Bosna lokva
U koju sam skočio

Da poštrapam ovo malo sunčevih zraka

Meni je Bosna lokva
U kojoj su moje noge pokisle

Do članaka
I ništa više

Ima Bosna i more
U kojem Bosanci plaću svoje more

A i to more
Valja se od zore do zore

I njeno tijelo na obali
Val bali

Meni je Bosna mora
Iz koje bježim

Od koje se – k'o od
stiropora – ježim

Mene je moja majka rodila bosa
I meni je Bosna lokva

U koju sam uskočio
Da poštrpam

Ovo malo sunčevih zraka

Mene je moja majka rodila bosa
I nad mojom glavom kao smokva

Drhti dedina ruka
Kao kišobran od ovozemaljskih muka

(Kao mukobran)

I meni je Bosna... I meni je rosa...

I meni je bosa... I meni je Bosna –
Hipodrom gdje se vječito utrkuju vječiti miši.

I gdje su publika zrikavci... Te vječne tetke.
Što premeću prostih rečenica retke.
I od njih vezu goblene...

Meni je Bosna tetka
Od mojih majke i oca

neudata sestra.

KRITIKA

MODERNO I SVEVREMENSKO KOD ZEHNİJE BULİĆA

DANIJELA TRAJKOVIĆ

(Zehinja Bulić, *Očeva koža*, Sent, Novi Pazar, 2013)

Zbirka pesama, Zehnije Bulića, pod naslovom „*Očeva koža*“, u izdanju SENT-a, 2013. godine, sadrži pedeset pet pesama. Njen autor kaže u pesmi *Strah od pjevanja*, da su ga pitali na promociji knjige zašto je objavio samo pedesetak pesama. Da li, uopšte, jedna zbirka mora da ima više od pedesetak pesama da bi bila dobra? Da li se kvalitet zbirke meri po njenom kvantitetu? Pesnik je publici ponudio jedan odgovor kojim kaže da je mogao još da piše, jer ima o čemu, ali se bojao pisati na neke teme, zato što (ne) zna kako će te pesme i njihov autor biti shvaćeni i prihvaćeni od strane publike, odnosno pojedinih čitalaca. Strah od pevanja imaju svi pesnici, a naročito, oni bolji. I što su bolji u svom poslu, to im nesigurnost većma raste. Muči ih pomisao da ono što su opevali je daleko od savršenstva. Kako će reagovati šira publika i književni kritičari je nešto što pesnike, kao i pisce, prati kao sen. Apsolutnu slobodu pesničkog izražavanja nije u praksi moguće dostići. Izbor teme može predstavljati ogroman problem pesniku, naročito ako je to neka tema poput stanja u zemlji i svetu savremenog doba. Pesnik mora da promisli pre nego se upusti u tako nešto šta će time dobiti publika, a šta on sam?

/Jer ne znam koje me glave posmatraju/ I da li će im se dopasti pjesme./

Bulić je u ovoj zbirci ispevao popriličan broj odličnih pesama na razne teme, sa mnoštvom motiva našeg vremena. On je univerzalni pesnik, moderan, pronicljiv i svestan da se ipak ne može (sme) baš sve opevati. Koristi se slobodnim stihom kao i rimom. Ima dosta turcizama i arapskih reči, vezanih za religiju, kao i nekoliko anglicizama. Ovo je dobar primer kontrasta prošlosti u obliku sačuvane tradicije i sadašnjosti gde se engleski jezik odomaćio i razbaškario u svakom vidu govora i pisanja. Od stilskih figura ima metafora, poređenja i epiteta sa umerenošću.

Šta, ipak, najviše od svega, možda trenutno, zanima pesnika? To je poezija. Poezija kao tema poezije ovog pesnika je sveprisutna. U skoro svakoj pesmi nalazi se po jedan njen delić: /Poezija prerađuje jalovinu, / i ništa sem pokude ne dobija, / mada i ona ponekad zna da pusti i lakira nokte./ (*Filosofija ili poezija*). Dalje, u pesmi *Popisni listić*, pesnik oštro kritikuje današnje kulturne institucije: / Kulturne institucije su vrlo štedljive,/ Odvajaju od usta umjetnicima./

I dok se mnogi ne mogu složiti oko toga kako treba prevoditi pesmu, pesnik ima svoje mišljenje: / Sve što pjesma izgubi u prijevodu/ nije joj bilo potrebno./

Vrlo je jaka sledeća misao pesnika: / Poeziju više prekrivaju zablude nego prašina./

Bulić je pesnik filozof, pesnik teoretičar, pesnik praktičar. On je od onih pesnika koji duboko osećaju i razumeju rađanje, razvijanje i večno prisustvo poezije među ljudima. On je pesnik ljubavi, solidarnosti, patnje, snevanja, straha, hrabrosti. On je pesnik posmatrač. Posmatra svoj grad, svoje sugrađane, život oko sebe. Teško mu pada kada gleda na dugačak red za pasoše, na svoj narod koji sanja o boljem životu vani. / Korisno bi bilo da neko založi vatru ispred supa/ da se beskućnici naviknu na oganj u bespuću./ (*Putne isprave*). Isti motiv sadrži i pesma *Gastarbajter pjena*: / Boli i kad žale i kad gone/. Pesnika, kao građanina, muči problem životne sredine, koja je dosta zagađena poslednjih nekoliko godina: / i hranimo se smogom kao ribe zatrovanom vodom./ (*Potraga za lađom*).

Zaista je svestrana ova zbirka. Zadire u socijalne probleme građana, u savremenu medicinu, u životnu sredinu, u religiju, u filozofiju, teoriju književnosti, u međunarodne, ljubavne, porodične, društvene odnose... Od ljubavnih pesama kao jednu od najboljih ovde možemo izdvojiti *Vesvesu*. Pesnik je uspeo da nam predstavi svakodnevni život na jedan senzualan način, pristupačan običnom modernom čoveku.

Strah od p(j)evanja ne može nadjačati, bitku izvojevati, baciti pesnikov talenat i nadahnuće u lance i okove, niti pobediti volju, lepotu i smisao p(j)evanja. To je poruka koju nam šalje pesnik, Zehnija Bulić, ovom prelepom zbirkom, koju bi trebali pročitati svi ljubitelji moderne poezije kako bi obogatili svoju umnu, književnu riznicu u sebi.

(NAD)REALIZAM ILHANA PAČARIZA

DANIJELA TRAJKOVIĆ

(Ilhan Pačariz: *Oniričke pesme*, Sent, Novi Pazar, 2015)

Samim naslovom, *Oniričke pesme*, koji je izabrao za svoju drugu knjigu pesama, Ilhan Pačariz, želi da nam kaže: *ονειρεύομαι* (grčki: sanjam, snevam, maštam). Ima li šta slađe od sna? Svi mi to činimo. To nam daje snage i elana. Čovek najlepší deo života provodi u snu, onom na javi, kada priželjkuje sve lepe stvari i čini tako svoj život osmišljenijim, kreativnijim, stvarnosnijim i radosnijim. Kada čovek ne bi prosnevaio svoj život sve bi mu brzo dosadilo. Čovek bez sna je kao prazna kuća.

Onirizam, od grčke reči *όνειρο*, što u prevodu znači san, je pojava budnog snevanja i doživljaja različitih vizija u budnom stanju. Postavlja se pitanje ovde: da li Pačariz u svojim snovima ide do te mere da je postao stanovnik Arkadije ili, možda Utopije, ili u svojim snovima on ipak čvrsto stoji na tlu?

Pesnik u ovoj zbirci koristi se slobodnim stihom, vers libre. Time samo prati definiciju sna – da je slobodan. Ovim pesnik daje sebi potpunu slobodu da iskaže svoja najiskrenija osećanja, fantazije, potisnute želje, snove, žudnje, strahove, patnje... Tako sledi ono što nadrealisti tvrde, da mi vidimo samo stvarnost na površini, a da je mnogo važnije otkrivanje realnosti. Realnost, po Frojdu, prebiva u duboko ukorenjenim tajnama i čežnjama nesvesnog uma. Ilhan Pačariz ima za cilj da otvori prozor i pusti svoje snove da se raspršte kao leptiri i unesu kolorit, lepotu, čar, a površ svega, stvarnost u naš svet. Pesnik nesebično, toplim, jasnim, svežim stilom, deli sa nama svoje snoviđenje života i čoveka u njemu. Čovek je ipak samo malo dete na ovome svetu, ma koliko se odraslim i moćnim on sam osećao. Pesnik, na jedan onirički način, prodire do srži realnosti: *čovek je osetljivo dete / ima pobednički osmeh / na licu apsolutno slabog / zabavlja se na zidiću / sam je u toj igri / skakuće na jednoj nozi / do ruba pameti i nazad*. I na ovom primeru već vidimo Ilhanovo umeće pisanja. Zadivljujuća jednostavnost iskaza penje se u najviše domene lirskog. Pesnik tokom cele zbirke ide u sažimanju i time nam pokazuje kako sa malo može se reći mnogo. Primetljivo je da namerno izbegava veznike i suviše epitete, ali ne odustaje od bazična svojstva poezije koristeći se metaforom i simbolikom, ne prenaplašeno i ne previše, da ne bi pobegao od jednostavnog iskaza. Kao takav on je moderan pesnik, modernog duha. Krasi ga vrlina umerenosti u izražavanju. Ilhan

Pačariz, ovde, u možda najboljoj pesmi ove zbirke, brilijantno slika čoveka. Čovek je osetljiv, samouveren, nejak, voli igre, ima poroke i mane, ima vrline i simpatičnost. Čovek je tako mali, tako naivan i tako sam na ovome svetu, a da toga nije uvek svestan samo zato jer je – čovek. Izuzetna pesma o istini o čoveku! Pesnik je kratko i jasno opevao tu istinu, da dok je čitamo ne možemo, a da se ne divimo Pačarizu na pesničkom umeću, ali i na umeću psihoanalize.

Još jednu životnu istinu nam pesnik, kao neki antički filozof, obelodanjuje: (*moгу ljudi da žive jedni pored drugih i jedni sa drugima / a da ne budu savremenici*). Filozofske sentence su neophodne u savremenoj poeziji. Zapravo savremena poezija je otišla u pravcu filozofskog, ali ona ne prelazi meru kojom se ne bi razlikovala od nje. Današnji pesnik ukoliko nema filozofskog promišljanja sa pravom se i ne može nazvati pesnikom. Tu istinu zna Pačariz i svoja znanja promišljanja nam pokazuje na najbolji mogući način, kao gore, kroz stihove.

Pesnika okupiraju mnoge životne teme, svakojake situacije u kojima se može naći čovek, razni motivi, kao što je prijateljstvo, radost koju nam daruju pravi prijatelji, ali i bol koju na donosi gubitak prijatelja: *naše prijateljstvo / munjevito i kratko / kao letnji pljusak*. Dalje, pesnik piše o svom prijatelju, nad kime se nadvila senka smrti, sjajnog šahistu, i naziva ga: *opkoljeni kralj na šahovskoj tabli* i uverava u svoju patnju i žalost za njim: *i otvori oči na kratko / ako već ne možeš na dugo / otvori oči da vidiš / koliko si se prevario*. Tako, dok razgovara sa svojim neživim prijateljem, iskazuje snažne emocije. I na ovom primeru se može sagledati, koliko mladi pesnik može biti zreo. Moramo uzeti u obzir da je teško pisati o nekome, koga više nema među nama, a koji je pesniku veoma značio i pri tom ostati moderan. Šta to znači? To znači da je pesnik morao osloboditi svoje stihove patetike, a svoje emocije zakopati u pesmi. Zapravo ovde je pesma svrha samoj sebi i pesnik postavlja viši zadatak, kroz prikriiveni bol ovekovečiti pesmu – ovekovečiti prijatelja.

Temu (ne)vaspitanja dece pesnik iskazuje jednom običnom sličicom iz svakidašnjeg života: *a i kuća bi da se igra / jer sličan se sličnom raduje / no majci nije drago / ona psa više šutira*. Pesma je poučnog karaktera. Iako je mlad, Pačariz shvata pogreške roditelja i njihov negativan uticaj na vaspitanje dece, kao i to da će roditelji zaboraviti kasnije da su njihova deca od njih usvojila loše ponašanje. Razumno, bez odsustva poetskog u sebi: *možda će se zapitati / gde je pogrešila / ali ovaj / neće moći da se seti*.

Motiv belog se na više mesta provlači kroz zbirku. Bela boja se, kao što znamo, ne definiše isto kod svih naroda. Ona budi lepa osećanja, ili budi strah; ona je radost ili žalost. Ona je inspiracija za kreativnost. Stvaralac ostavlja na čitaocu da se zapita

kakva osećanja ona budi u njemu: *nevski prospekt je / bela noć je / u svakom očnom kapku / ima po poluloptu / i to beline tipa / bela hamvaš / bela bartok / bela tar.*

U zbirci se susrećemo sa zanimljivim, simpatičnim opisima, koji zadivljuju čitaoca, i pomažu da pesnika više i bolje *upoznamo*. Impresivan utisak ostavlja opis doma, koji, iako, rečen *prosto* čini da srce razdraganije zaigra i grudi ispuni milina. Dom je svetinja pesniku: *moj dom je tamo / gde sam bos*. Kako je lep ovaj stih i kako može biti i ujedno višeznačan: bos – kao činjenica da u svome domu hodamo bos i boss (*eng.* gazda), pošto smo već imali prilike da vidimo da se Pačariz koristio anglicizmima, onda možemo i ovde da posumnjamo, da je dom, gde je pesnik gazda.

Motiv ljubavi, večno nadahnuće svakog nadarenog pesnika, ne zaobilazi ni talentovani Pačariz. Kao i za svakog normalnog, mladog čoveka, i za njega ljubav je prioritet. I njega muči ljubavna čežnja, i on pada u sevdah...*priznaj / baš tako se/ sudarajući / mimoilazimo ti i ja.*

Da su snovi i snoviđenja ponekad vrlo nelogični, iracionalni, čudesni, vidimo na primeru sledeće pesme ove zbirke: *čovek piša u sneg / i glasno peva / ne razaznajemo / koja je to pesma / dva sata je ujutru / jul je.*

Pesnik ovom zbirkom daje sebi oduška od svega onog što ga pritiska u društvu, u svakidašnjici, u svome okruženju. Onirizam je ono što, ciljno ili ne, preporučuje svim svojim čitaocima, kao nešto preko potrebno duši savremenog čoveka: *on ljušti sa svakodnevice / sve ono što nema prizvuk / oniričkog.*

Kako kaže Halil Džubran: *Postoji prostor između mašte / čoveka i čovekovog ostvarenja / koji jedino može preći / čežnja njegova*, tako oslanjajući se „onostrano“ na ove misli Pačariz pokazuje da sve više izbija u značajnije pesnike, i sve više nas ubeđuje u to. On je daroviti pesnik izvanredne stilske jednostavnosti sa tonom dražesne ljupkosti. Njegove pesme pustaju korenje pravo iz njega. On IMA o čemu da piše, i ZNA da napiše. Njegovi lirski subjekti, kojima je podelio uloge u svom delu (nad)realizma, humanizma, postmodernizma i onirizma, zajedno s pesnikom stvaraju fantastični svet snovite stvarnosti.

PTICA KOJA LEBDI

GORDANA VLAHOVIĆ

(Marijana Jovelić, *Kondor*, Povelja, Kraljevo, 2015)

Marijana Jovelić objavila je prvu knjigu pesama daleke 2004. *Kanosa pred tvojom dušom*. Očigledno ne pripada pesnicima koji snagu svoje poezije mere brojem objavljenih knjiga. To ne znači da nova knjiga pesama imenom *Kondor* objavljena 2015. godine ne zavređuje pažnju čitaoca. Naprotiv, prijatno je osveženje u književnosti u kojoj se knjige pesama pojavljuju kao „što kiše donose puževe“ (E. Halilović).

U poeziji Marijana Jovelić koja kao da je iz jednoga daha iznedrena, bez deobe na cikluse iliti krugove, osnova je magijska, mitska, sa sve rusalkama zelenih kosa i vencima na glavi, sirotim zavedenim i neopreznim Samsonom, razbludnim satirama kojima tirs i frula ublažavaju ružno lice, brbljivi Sifiz kažnjen za svagda, te Medeja okrutna i osvetoljubiva. Ta magijsko mitska osnova služi samo kao simbitička veza između anahronog i modernog. Paralelno s mitskim likovima koristi pesnikinja svakodnevnne pojmove realnog sveta kao simbole pesme, rađanja, ranjivosti smrti. Tako se mati i teškoće porađaja poistovećuju sa nastajanjem pesme, ali i sa plodnošću (Odstrel). Pojedinačno je u službi postizanja univerzalnog.

Uočljivo je da se određeni pojmovi pojavljuju kroz celu knjigu. Npr. zmija je svuda, u raznim varijantama. To htonično biće u čitaocu te i u pesnikinji izaziva ambivalentan odnos: strah od zmije i kult zmije. Često je spominjanje kundaka, pušaka, mača. Ne mislim da su ti pojmovi ovde upotrebljeni u bukvalnom značenju ili kao znamenje rata. U pitanju je žena a asocijacija navodi na aktivizam žene, na njenu samurajsku bitku za život u svoj raznolikosti i teskobi.

Vešto je uplitanje sintagmi i iskaza iz narodnog stvaralaštva u moderan stih (gađam jabuku kroz prsten), i pominjanje životinja iz slovenske, i još starije, mitologije u funkciji stvaranja asocijativnog povezivanja (crni konj, vuk, labud, kondor...).

Pri pevanju o muško ženskim odnosima pesnikinja ni jednog trenutka ne zalazi u patetiku. Primenjuje diskretno ironijski odnos prema predmetu pevanja (Staklena srča, Čaša...). Ne igra igru podsmeha do kraja, već joj se uzvratiti diskretna nota erotskog. Izroni katkad i zebnja zbog mogućeg nestanka ljubavi:

*Ne bojim se što
hladnoća prodire u moje telo.*

*Bojim se toplote
koja ga napušta
samo da bi
otopila sneg
ti si taj sneg.
(Vučija usta)*

Muškarac je i Satir i Sifiz. Oba produžavaju vrstu. Muško je i neoprezni Samson i Kentaur, ružno i pohlepno zver. Čak je i život ljubomorni muškarac, on je posesivni kolibri: *pamti svaki cvet na svojoj teritoriji*. Žena je nespretni Feniks; žensko je i ljubomorna, osvetoljubiva Medeja, i lukava i nepouzdana Dalila. Ona je kondor, velika ptica koja lebdi.

Kod Marijane Jovelić stih, pesma u prvom su planu šta god se kao dodatni motiv javilo. Najneobičnije su komparacije u kojima je stih najvažniji, a katkad se ispišu začuđujući antipodi u kojima je stih asocijativno povezan sa rađanjem i smrću, sa odanošću i izdajom, sa zlom primisli i nevinim činom oboženja. Pamtljive su sitagme: trenutak proračunatosti na dečjem licu, šal o vratu kamikaze, nož u utrobi, vuk koji umire od gladi i u borbi za teritoriju, ranjeni morski pas.

Poezija Marijane Jovelić sva je u refleksnim odsjajima. Uprkos svojoj sumnji u kvalitet poezije koju piše (Čaša), ona poseduje probran artistski iskaz. Kondoru će, verujem, ojačati krila. Njegov let tek će obići svet.

PROZA

TRI TUPA UDARCA

DRAGAN BABIĆ

Ne, neće da ide. Ma nema šanse. On? Da ide? Danas? Na *to*? Jok. Radije će ostati u kući ceo dan. Pre bi prihvatio da mu urade lobotomiju nego što bi otišao. Da mu zakivaju eksere pod nokte. Ili da ga peku vrelim žarom. Ili da mu — mada, kad bolje razmisli, možda lobotomija ne bi ni bila loša. Imao bi izgovor da ne ode, plus bi mu pomogla da zaboravi.

Budim se oko pola šest. Ne mogu da spavam. Vratio sam se u roditeljsku kuću preksinoć, u petak, ali ni posle dve noći ne mogu da se naviknem na svoj stari krevet. Neudoban je. Žulja me. Tera me da se cele noći okrećem sleva nadesno. Pa potom zdesna nalevo. Pa na leđa. Pa na stomak. I nijedan položaj nije dobar. Ni u jednom ne mogu da se opustim i naspavam. Da, uspem da zaspim, ali posle toga ništa. Uvek sam umeo lako da zaspim, i to je jedna od retkih stvari koje prosto obožavam u vezi sa time kako moje telo funkcioniše. Prelako se gojim, preteško mršavim, imam krive noge i izvitoperenu kičmu. Lice mi nije simetrično. Imam mekanu vilicu. Zubi su mi skoro svi popravljani. Oči me izdaju već deceniju i po. Uski ušni kanali se uvek zapuše kada se kupam u bazenu. Na vrhu nosa imam one ružne crne tačke kojih nikako da se rešim. Na licu bubuljice kao da sam pubertetlija. Grudi mi nisu ravne, stomak mi je prevelik. Nokti na rukama su mi iskrzani, a oni na nožnim palcima dva puta operisani zbog urastanja. Preglasno se smejem, često promuknem, glas mi je grub kad se uzbudim. Imam dvadeset i osam godina i izgledam kao prerasli dečak od petnaest. Telo mi je smešno, u najmanju ruku. Ali, što umem da zaspim, pa to ti je! Jedan-dva-tri-četiri i čao, otišao sam. Insomnija mi ne može ništa, i zahvalan sam na tome.

Gledam na mobilni: 5:32. Ne mogu više. Leđa me ubiše. Noge su mi utrnule. Prokleti krevet! Nekada je bio dobar. Nekada sam, pre pet ili deset godina, mogao lepo da se naspavam u njemu. Sada, nikako. I onda shvatam: nije ti krevet kriv, idiote, već si ti otišao do đavola. To što tebe muči — govorim sam sebi u majsku zoru — nije krevet, i ne može se izlečiti snom.

U petak uveče sam se napio kao stoka. Onako, baš jako. Neljudski. Ušao sam u praznu kuću oko sedam uveče – moji su na odmoru – i već posle devet bio u kafani tri ulice dalje. Čekali su me, kao na godišnjici mature. Kao da se okupljamo da proslavimo završetak osnove škole iz koje smo izašli pre skoro punih petnaest godina. Tada smo bili duplo mlađi nego danas. I duplo gluplji. Ali duplo iskreniji. Nije bilo zagledanja ko koliko ima – zapravo, bilo je, ali nismo obraćali pažnju. Nemaš para? Evo ti. Jesi gladan? Jesi? Na, jedi. Ma jedi i ne seri. Hoćeš pljugu? Drži. Uzmi, vratićeš mi sutra. Nas šestorica, mi smo odrasli zajedno. Cope, Rale, Marko, Saša, Gile i ja. Upoznali se u školi, i ostali prijatelji skoro dvadeset godina kasnije. Nismo, naravno, svi uvek bili jednako bliski. Stalno smo bili u parovima. Prvo, Rale i Gile, Marko i Saša, Cope i ja. Pa onda ja i Gile, Marko i Cope, Rale i Saša. Na kraju, Saša i ja, Rale i Marko, Cope i Gile. Danas je isto tako. Ova dvojica studirali zajedno, ona dvojica rade u istoj firmi, treća dvojica obećali da će kumovati jedan drugom na svadbi. Sećam se kada smo se svi upoznali. Četvrti razred, školsko takmičenje iz matematike. Nas šestorica i još dve devojke, mi smo bili najbolji. Na opštinskom, od nas osmoro ostalo petoro, na okružnom troje, na republičkom Rale bio prvi, Gile i Marko delili treće mesto. Od tada smo se četiri naredne godine uvek svi zajedno spremali za takmičenja. Imali odličnog nastavnika koji je maltretirao matematikom, ali nas naterao i da budemo prijatelji. Dobar čovek. Umro pre dve godine. Tada smo se prvi put videli posle dugo vremena. Svi smo studirali u istom gradu, mada različite stvari, i posle studija se razbežali. Marko se vratio kući. Cope se oženio. Saša završavao medicinu. Rale otišao u Njujork, pa u Kalgari. Gile zamrznuo studije i tek se prošle jeseni vratio na faks. Ja tražio posao jedno vreme, nisam našao ništa, pa počeo da radim svašta nešto. Svako otišao na svoju stranu. Viđamo se u prolazu. Gde si, tu sam, kako si, dobro sam, kad ćeš se ženiti, ha-ha-ha, radiš, radim, ti, ja isto, teško je, mora se, ma da, znam, i kod mene isto tako, je l' se čuješ s nekim, kad ćemo se videti, ajde, moramo se organizovati, čuvaj se, vidimo se, vidimo se, čao.

Nikad se ne vidimo, sem kad je neka posebna prilika.

U kafani je već gužva. Dim. Muzika. Svi stolovi zauzeti. Pola njih ništa ne pije. Sedi za džabe. Ne možeš da nađeš mesto sve i da hoćeš da platiš. Nema teorije. Vidim ih za stolom uz zid. Tek im je stigla tura, pa još niko ne pije. Čekaju me. Sedam, izvinjavam se što kasnim, naručujem rakiju. Bokalče, da ne mora konobarica svako malo da šeta se gore-dole. Ona se vraća, i mi nazdravljamo. „Živeo“, govori Cope. Mi odgovaramo istom rečju, upola glasa. Na eks. Sipam sledeću, ne čekam ih, eksiram i tu. I treću isto. I četvrtu bih eksirao da mi Marko ne kaže da usporim. Oni svi piju pivo i trebaće im desetak minuta da ga dovrše. Ne žele da žure. Imamo vremena. Duga je noć. Nigde ne jurimo, nigde ne kasnimo, nemamo nigde da odemo. Tu smo gde treba da budemo, i zato smo došli. Da budemo tu. Odlučujem da ću probati da

zapamtim svaki trenutak ove noći i da ga čuvam u sećanju koliko god budem bio u prilici. Voleo bih da poživim još četrdesetak godina i da se u sedamdesetoj prisetim ove noći kao nečega vrednog sećanja. Nečega što je obeležilo jednu mladost i nečega što istovremeno kulminira jedno, a započinje naredno vreme. Stoga odlučujem da neću mnogo piti, evo, još samo jednu čašicu ili dve, i to je to. Sipam, vičem „ŽIVELI!“, i eksiram.

Sledeće čega se sećam je crkveno zvono u podne narednog dana i bol u leđima od kreveta koji mi više nikako ne odgovara. U gaćama sam i majici kratkih rukava. Bos. Glava mi je ogromna. Odzvanja kao da je šuplja. Svaki udar zvona duplira se između mojih ušnih školjki. Ne znam kako sam stigao kući. Ne znam ko me je uvukao u krevet. Ne znam ko mi je skinuo odeću, cipele i čarape. Ničeg se ne sećam, sem odluke da ću svaki trenutak prethodne noći pokušati da zapamtim. Bravo, konju – promuklo šapućem, trudeći se da ustanem. Nešto me vuče dole. Uspravljam se. Osećam da ću povratiti. Hajde na leđa. Dobro je, neću povra— ne, ipak hoću. Dižem se i teturam do kupatila. Povraćam, pišam, puštam vodu, ispiram usta, umivam se, brišem lice, vraćam se u krevet.

Budim se u pola tri popodne. I dalje sam mamuran. Opet ista rutina. Pegla. Pišanje. Pranje. Peškir. Nazad u krevet, buljim u plafon. Nisam sposoban da se pomerim. Snaga me totalno izdaje. Fizički bih još nekako i podneo napor, ali mentalno ne mogu. Nikako. Ne mogu ništa drugo do da posmatram tragove četke kojima smo prošle godine krečili moju staru sobu. Doveo sam par prijatelja, i sredili smo celu kuću za tri dana. Nisam hteo da se na to troše pare – roditelje sam poslao kod babe na produženi vikend, a mi smo se dobro zezali, mnogo popili, i uradili posao. Sada gledam te zakrivljene otiske od nagomilanog kreča. Možda baš i nismo uradili tako dobar posao. Ali smo se bar dobro proveli.

Do deset uspevam da nešto pojedem, popijem dve kafe, počnem da čitam neki roman Dejvida Fostera Volasa i stignem donekle. Neki ljudi su suvi talenat. I njima treba praštati velike pauze, skribomaniju i izbore koje prave. Njima, zapravo, treba tolerisati manje-više sve, jer bi bez takvih kanon bio mnogo skromniji. Nije književnost matematika i ne može se pisati po formuli. Treba imati i pokoji gram talenta. Ali, stajem na stranici na kojoj piše o prijatelju koji je otišao u inostranstvo. Odlučio da želi da živi drugačiji život i otišao. I onda se prisećam. Koliko je takvih otišlo iz Amerike? A koliko kod nas? Ne koliko ih je otišlo devedesetih, kada je ostajao samo onaj ko je ili potpuni ludak ili potpuni optimista – mada jedno ne isključuje drugo – ili ranih dvehiljaditih. Ne – koliko ih je otišlo ove decenije? Zadnjih pet godina? Ove godine? Ove nedelje? Danas? Prošlog leta pokušavam da zapamtim sa kime sve odlazim na kafu i odakle svi ti ljudi, moji prijatelji, dolaze.

Odakle se vraćaju u grad u kojem sada živim ili onaj u kojem sam odrastao. Sa njima. Uz njih. Zajedno. Kanada. Amerika. Engleska. Francuska. Nemačka. Španija. To je standard. Onda idu Katar, Kuvajt, Emirati. Pa Jamajka i Meksiko, Ukrajina i Finska. I, na kraju, Island! Svi su oni otišli u poslednjih tri ili četiri godine. Sada žive u mom Skajpu, u toj maloj zelenoj notifikaciji u donjem desnom uglu mog računara. Ne mogu više da čitam. Nemam pažnje. Rale zove, pita da li ću doći sutra. Počinje u podne. Možda da ipak odem? Ne znam. Nisam siguran koliko je to pametno. Ne bih da napravim problem. Izlazim u mrak i šetam. Gde? Gde god. Svugde. Nigde. Bilo gde, samo da ne ostanem unutra.

Opet razmišljam o onima koji su otišli. Saša je jedan od njih. Upoznao sam ga preko matematike, a intenzivno smo počeli da se družimo tek u drugom srednje. Negde na faksu, postali smo ortaci, mada nismo studirali zajedno. Otprilike dve-tri godine kasnije, pao je dogovor da ćemo kumovati jedan drugom na svadbi, koji god se prvi oženi. Od onda se zovemo kumovima, mada to još nismo postali. Bilo mi je teško kada sam saznao da sa Ružicom, svojom verenicom, ide u Cirih. Da ostane, za stalno. Tamo će uraditi specijalizaciju i ostaće da radi. Rekao sam mu da ću ga se preko novina odreći ako nađe nekog Švajcarca da mu kumuje umesto mene. A neću mu ni doći na svadbu. Ni mrtav. Odgovorio je da ne brinem. Pre bi umro nego što bi našao drugoga za kuma. Pre par dana sam se setio kako mi je bilo kad je rekao da odlazi. A sada mi je još teže kad sam čuo da se vraća. I *zašto* se vraća.

Posle ponoći završavam šetnju. Dosta je. Odlučio sam. Neću se pojaviti sutra. Bolje će biti za sve. A biće i vremena za razrešenja. Bolje da idem da spavam.

U pola šest ustajem, u šest završavam prvu kafu i treću cigaretu, u šest i deset izlazim po doručak, u sedam shvatam da nisam sposoban da držim oči otvorenima. U krevet. Ipak neću ići, sto posto neću ići. Nema potrebe da se budim. Zaspim, brzo, i duboko, kao i uvek.

Ljudi počinju da se skupljaju oko pola dvanaest. Ima ih već desetak. Početak je tačno u podne, i ni minut kasnije. Sve se mora održati po protokolu. Crkva ima svoj raspored. Mora da počne na vreme, traje koliko traje, i okonča se po planu. Govore se iste reči, obećavaju se iste stvari, dolazi se do istih rezultata. Posle toga stižu novi ljudi. Pop i njima ponavlja sve redom, i to tako ide kao na traci. Samo se ređaju lica, a atmosfera i scenario ostaju nepromenjeni. U deset do dvanaest ima već pedesetak

prisutnih. Skupljaju se u male grupe, i oni koji se poznaju se drže zajedno. Prijatelji iz osnovne škole, prijatelji iz srednje, prijatelji sa faksa, porodica, šira rodbina, komšije, slučajni prolaznici. Cope, Marko i Gile su tu. Stoje sa strane, u odelima. Rale, takođe u svečanom odelu, stiže u tri minuta do dvanaest, i staje do Gileta. Zauzimaju svoje pozicije. Sa prvim gongom, baš u podne, pop pozdravlja prisutne. Vreme je da se počne.

Nakon obraćanja skupu, i Bogu, okreće se Ružici, govoreći da je njen izabranik poseban i da treba da bude ponosna. Potom se okreće njemu, spreman da počne da peva. No, ne počinje. Dok uzima dah, u kapelu ulazi jedina osoba koja je izričito rekla da neće biti prisutna. Žamor. Šapat. Neverica. Pop odustaje od pojanja. „Ipak je došao“, mrmlja Cope. „Sad će da napravi neko sranje.“ Tri-četiri osobe koje mu stoje na putu se sklanjaju u stranu da može da prođe. Stiže do kovčega i gleda u sliku na njemu. Okreće se, crvenih očiju. Nem. Vraća pogled na sliku. Spušta pesnicu na drvo, a metalni prsten na njegovom srednjem prstu spaja se sa glatkom površinom.

Dok izgovara jedino što je u stanju da prozbori, čuju se tri tupa udarca. „Jebi se, kume.“

I onda još jedan.

„Jebi se.“

KORICA HLEBA

SENAD AVDOVIĆ

Zločin

To ne dođe, nego dolete odnekuda. Usplahireno, prestravljeno, ogorčeno. Izbezumljeno leti tamo – amo kao da ga krila ne slušaju, već puštena po slobodi prave haosa i kretanje bez reda po prostoru unaokolo. Traži nekoga, a taj neko se pojavi u liku poglavara roja sa svojom svitom.

– Video sam! Video sam, vaša veličino!

– Šta si video?

– Video sam suho zlo. Video sam najveći pokolj ikada. Muškarci, žene, deca... Osušeni, nabijeni na velika koplja, probodeni, uništeni. Ima ih na desetina strana. Ispod svakog stoje neke krive linije, kao pravilne mrlje koje nešto označavaju. Oni listaju grobove i leševe našeg soja, dive se i pozdravljaju, slave zlo. Ukrašavaju svoje nedelo raznim bojama i takmiče se u tome, jer smatraju to lepotom i uzvišenom kreacijom. Ubijanje je njihova strast a uništenje im je potpis. Oni su zaista najveći zlotvori ikada!

Kada unezvereni insekt završi svoje izlaganje, vladar se obrati prvom savetniku iz svite.

– Priča o ljudima?

– Da.

– Video je insektarijum?

– Da.

Zaborav

Gleda kroz mene. Uznapredovala bolest. A sećam se tog prodornog glasa koji se prolamao kućom kada bih katkad svratio. S vrata bi me zgrabio i izgrlio, širokog osmeha na velikim ustima punih zdravim zubima. Sedeli bi na starom minderu u svetlarniku njihove velike kuće. Pričali bi, smejali se, jeli i pili. Dok sam manji bio

čak bi me i po bašti jurio, skrivao se i plašio me glumeći zveri. Automobilom bi se provozali nekoliko krugova po mahali, pregazili par sokaka, kupili bi sladoled i potom me vratio kući, mojima.

Ali, više me nije prepoznavao. Gledao bi me i ćutao. Teško je zamisliti nekoga koga pamтите po larmi da ćuti, da je utihnuo kao omanja varoš noću. Tužno mi je bilo gledati ga. Jedan deo mene nestao je sa njim, odneo ga je sa sobom. Ja ću doneti preostali deo.

I baš. Rodio se ne poznavajući nikoga. Isto tako je i umro.

Pešaci

Pešačila dva prijatelja posred kakvih brda. Pešačili oni tako, kad odnekuda jedan kaže drugom:

- Da l' smo skoro stić?
- Pojma ti nemam – jedva progovori drugi.
- A kako ćemo znat da smo stigli?
- Pa, videćemo ono naše mesto... Onu truhlu jabuku divljaku. Sećaš se?
- Ja jok, vala – odvrati ovaj.

Pešačili su tako još neko vreme, stigli do jednog krša, malo predahnuli i vratili se nazad. Ne mogahu da nađu truhlu jabuku divljaku što nekad stojaše posred polja.

Nije je više bilo.

Korica hleba

Neki dan, ugledah koricu hleba. Uzeh i htedoh je skrajniti na prikladnije mesto gde je automobili niti ljudi neće gaziti, kako bi se neko mogao okoristiti njome.

Pomerih je u stranu, uz jedan zid, kad se začu glas obogaćen imperativom:

- Nemo' mi to tu pod prozor!

Poneh koricu preko puta, taman da je stavim na jedan omanji stubić, kad neko opet:

– Mačinja mi to ispred lokala!

Nanovo je uzeh i krenuh. Taman da je spustim gde mi se učini da nikome neće smetati.

– Gde ćeš to tu!? Tu parkiram auto – doviknu dežmekasti čovek preko ulice.

Dalje krenuh sa koricom hleba. Ni sam ne znadoh šta s njom. Razmišljah.

Pojedoh je.

ODBAČENI LIK

MIRA POPOVIĆ

Kradljivac reči

Ja sam kradljivac reči, lik iz mašte talentovanog, ali lakovernog pisca. Lakovernog, jer nije slutio da će moja glad za plenom postati nezasita i da ću se okomiti i na njega. Ukratko, pokrao sam ga do poslednje reči. Nije imao čime da završi priču, bio je primoran da odustane od romana. U Društvu odbačenih junaka bio sam najrečitiji dok nisam shvatio da se moje bogatstvo topi svaki put kad odrešim jezik. Sa ovo malo preteklih reči rekao sam sve o sebi.

Laka težina

Pogledajte me, i biće vam sve jasno. Krupna sam, ali priznaćete da sve te obline i lakoća s kojom nosim svoju težinu imaju draži. Po zamisli pisca muž me vara, a ja se tešim jelom. No, sama sam otkrila da ima još zadovoljstava, osim hrane. Pisac je počeo da me nalazi u krevetu sa junacima tuđih romana i s mukom me je vraćao u svoju priču. Prebacio mi je da sam laka žena; napustio je roman i uslovio nastavak pisanja mojim slabljenjem. Dijeta se pokazala kao preveliki zalogaj za mene.

Preobražaj

Pisac se pozabavio mojim likom vrednog mladića, a potom se posvetio dugim poglavljima koja sa mnom nisu imala veze. Jako sam se dosađivao u iščekivanju povratka u priču. I, kad sam se jedne noći, u snu, pretvorio u komarca, ta me je promena čak zabavila. No, u času ponovnog vraćanja na moj lik, Pisac me nije prepoznao. Radnju romana poveo je drugim tokom, a mene juri da me ubije. Ne, nije

on kalibra Kafkinog. Za njega niko ne bi ni čuo, da ja ne zujim uokolo i ne pričam ovu priču.

Čitalac

*Ponekad mislim da su dobri čitaoci
retke ptice, još mračnije i neobičnije
nego dobri pisci.*

Horhe Luis Borhes

Pisac beše iskoristio moju čitalačku radoznalost i sklonost ka neobičnim knjigama. Priču je započeo upravo sa mnom kao čitaocem: čitao sam o nekome koji čita o drugom koji čita o trećem koji čita kako četvrti čita o petom koji čita... do u nedogled. Posumnjao sam da je pisac skrenuo i da ga niko neće objaviti. Opomenuo sam ga, a on mi je odgovorio da može bez mene jer sam samo kap u moru čitalaca. Ne želim što više nisam u toj knjizi. Muči me jedino pitanje: šta čita poslednji čitalac?

Dirigent

Potkraj romana postalo je nepodnošljivo. Pisac mi je za koncert Malerove Simfonije br. 8 oduzeo štapić i izveo me na scenu bosog i skoro golog, napisavši da sam „u izazovu upravljanja vokalno-instrumentalnim kolosom od hiljadu duša odlučio da koristim svaki delić tela.“ Kao obično, pisao je sa slušalicama na ušima i nije slušao koncert kojim dirigujem, već neki užas koji je on nazivao muzikom. Kao obično, čuo sam ga, ali više nisam mogao da izdržim: jedan od nas dvojice morao je da strada.

Čehovu za ljubav

Tražio sam dobre prilike za braću Karamazove. Pomišljao sam na sestre Bronte, ali bojao sam se da ne otmu mom piscu pero i ne napišu šta hoće o svojim brakovima s Karamazovima. Izbor je pao na *Tri sestre*. Samo smo pisac i ja, lik provodadžije u njegovom romanu, znali intrigu, kad je u štampi iznenada osvanulo: „Tri sestre za tri brata!“. Pisac je pomislio da sam se negde izbrbljao, isterao me iz romana. Požalio sam se Čehovu: *Napiši priču*, rekao je on, *drugo ti ne preostaje*.

Legenda o poseti Vazimbi– II

Jedne noći pozvao sam u goste Vazimbe, prve naseljenike Madagaskara. Da bih ih poštedito civilizacijskog šoka, iz opisa moje moderne kuće u rukopisu romana čiji sam glavni lik dotle bio, izbacio sam sve stvari. Osim jedne, koju sam sakrio. Kad mi je mobilni zazvonio u čarapi, Vazimbe su se u strahu razbežale po celom romanu. Svitalo je, nisam imao kud. Za kaznu, pisac me je zaključao na praznoj stranici i bacio ključ u more. Talasi huče da su Vazimbe preživele u romanu do današnjih dana.

Lik i ništavilo

Iako me je sam pisac skrojio po meri filozofa, primetio sam da mu idem na živce. Nervirala ga je moja nepresušna potreba odgonetanja tajni, suštine i smisla sveta i postojanja, a naročito to što sam saznanja do kojih sam dolazio čuvao za sebe, što ni sa njime nisam hteo da ih delim. U društvu u koje me je uveo pravio sam gafove da bih se što pre vratio osami i izgradnji svog pogleda na svet. Koji sad, pošto sam odbačen lik, ne mogu da izložim jer sam bez pisca ništa.

Carte blanche

Po prirodi sam odmetnik, nepopravljivi odmetnik, usuđujem se da kažem. Odmetao sam se od svega i svih, od društva, porodice, vere, prirode, civilizacije... Već na početku rukopisa, pisac je shvatio s kim ima posla, dao mi je *carte blanche* i nadalje je samo, rekao bih i sa uživanjem, beležio moje avanture. Tako je išlo sve dok se, razigran i nesvestan posledica, nisam odmetnuo od samog sebe. Ni pisac, niti ja nismo znali odgovor na pitanje: kako dalje?

Saga o zmaju

Odrastao sam među listovima knjige: pre nego što je saga o Iskejnovima počela da narasta, pisac je opisao požar u kome su „gotovo svi nestali“, da bi potom pratio sudbine članova porodice kojima je namenio da prežive. Na mene, „dete s plamenim očima“, zaboravio je. Glavni junaci tajno su me hranili. Zvali su me Zmaj. Kad me je otkrio, pisac je hteo da zna ko sam. Zmaj, pokušavali su junaci da me spasu, zmaj od papira. Pisac nije poverovao.

Nevinost bez zaštite

Ja nisam odbačen, ja sam najuren. Zbog pišćeve ljubomore, mislim. Usamljena dok je on pisao, žena je piscu prigovorila da likove u njegovim romanima poznaje bolje od njega samog. Pisac je, izgleda, posumnjao da su ta poznanstva otišla dalje. Ne znam zašto se baš na mene okomio, ženu mu nikad nisam takao. Ostao sam hladan kao stena i tokom njihove svađe, i dok je ona, s novim muževljevom rukopisom u dnu krila, dlanom nežno pritiskala opis mojih pohotljivih usana.

Skupina

Mi smo mnoštvo i, zasad, skupno funkcionišemo. U Društvu odbačenih junaka smo u prolazu jer nas često neki pisac uzme pošto nas je drugi odbacio. Znae kako to ide, jedan pisac napiše, recimo: *šetalište je bilo puno ljudi*, pa se predomisli i izbriše nas, a drugi nas pomene u sličnom, uopštenom opisu, pa se i on predomisli... i tako redom. Vremenom, uvežbali smo razne masovne uloge. Ničim se pojedinačno ne ističemo, no svako od nas sanja da će ga pisac zapaziti, izdvojiti i zadržati u delu.

RADIONICA DUŠE

JOVAN NIKOLIĆ

BIBLIOLEKAR

Bio je poznat po svojoj nesvakidašnjoj metodi da pacijentima prilikom prvog intervjuja preporuči obaveznu lektiru po vlastitom izboru. Probrane knjige koje bi – nazovimo ga **bibliolekar** – odabirao saobrazno simptomima i nelagodi koje su mu pacijetni ispovedali prilikom vizite njegovoj ordinaciji, pravilnije rečeno, golemoj kunoj biblioteci. Uprkos zlonamernim došaptavanjima o njegovoj jurodivosti i nadrilekarstvu nema toga ko njegov način nije prihvatio jer je bio na glasu kao nepogrešivi dijagnostičar. Značajnog iskustva i istinski znalac svoje profesije, kako bi bio siguran da će mu svaki pacijent predložene knjige doista pažljivo iščitati, zahtevao je od njih da u kakvu beležnicu obavezno ispisuju citate, rečenice, pasuse, koji bi ih posebno zanimali, kao i beleške intimnih misaonih i emotivnih reakcija.

Citirao je Karlajla :

Nikakva magična ruka nije čudnovatija od knjige. Sve što je čovečanstvo učinilo, mislilo, zadobilo ili bilo, sve to leži magički očuvano na listovima knjiga!

Za drugog susreta, pomno bi analizovao svesku zapisa pacijenata i na osnovu svojih zapažanja nazreo početnu prirodu i karakter bolesti, preporučio mešavinu čajeva i način ishrane, ali sada uz novi korpus knjiga sa jednakom sugestijom kao i prvog puta. Sve bi se isto ponovilo još jedared. Nakon toga, on bi volšebno izveo nepogrešivu analizu, šta je prouzrokovalo stvaranje uslova za bolest kojoj je postavio filingranski preciznu dijagnozu, kompletnu kliničku sliku. Tek tada se moglo započeti s terapijom, tinkturama i smesama izrađenim isključivo njegovom rukom. Na isti način znao je i zdravima da prognozira predispoziciju za oboljenja grudi, kostiju, nerava i srca kao i sklonost ka samoubistvu. Nije se priklonio, potpuno je napustio medikamentoznu metodu lečenja od kako je prozreo da su upozorenja na mnogim uputstvima za upotrebu lekova, između ostalog, izričito nalagala njihovo odlaganje na suva i **tamna mesta**. Po njegovim uverenjima, otklanjanje leka od svetlosti bilo je očit dokaz njihovog demonskog porekla. To što bi mu iz bočica u rukama ponekad poispadale pilule pripisivao je minimalnim intervencijama Anđela Čuvara. Budući da se najpre starao o duševnom stanju pacijenata, na mesinganoj pločici iznad svog imena dao je izgravirati natpis:

„RADIONICA DUŠE“

OGLEDALO

Nakon kupanja u kadi ili tuširanja, kada se vrela para kondenzuje na staklariji u kupatilu, u zamagljenim ogledalima se, izvesno vreme nije moguće ogledati. Ogledalo, taj vrhunski izum Lucifera kojim je zarobio ljudsku svest zavodljivošću čulnog sebesmatranja!

Po obavljenom svetom obredu očišćenja ploti, kao da nas, tek krštene vodom, *Lični staratelj* na kratko, ne pripušta da provirujemo u drugu stranu kroz napravu premazanu emulzijom iluzije i sna, da ne postanemo, poput Narcisa, žrtve svoje izokrenute bogolikosti.

VREME ZA DRUGE STVARI

Ma kuda pošao, ma gde se zaticao duže vreme, usred posete, na putovanju, za izbivanja i dugih šetnji, navalio bi izenada na njega nekakav nemir, kao da je zaboravio isključiti šporet i zaključati vrata ili je koga ostavio kod kuće pa ga taj čeka već preko granica pristojnosti. Nemir bi se ubrzo pojačao u teskobu i mučninu i umeo da uzrokuje njegovu rasejanost usred razgovora, odsutnost i nesavladivu potrebu da se vrati.

Još dok beše maldić, jednako se u njemu, sred kakvog posla ili zabavljanja sa drugarima, okretalo jedno prisilno pitanje: *Nije li vreme za druge stvari?* Kao da je neprestano živeo životom kakvog ne želi i zaticao se svakad tamo gde mu nije mesto. Da je gotovo sve što je bilo blisko njegovim vršnjacima, za njega predstavljalo puko dokoličarenje, petparačke utehe, te da se čitavo to vreme dangube moralo trošiti isključivo na učenje, čitanje dušekorisnih knjiga o duhovnom vzdizanju. Običavao je odgovarati na razna pitanja jednako nadmeno: *Ja tome ne pripadam...*

To njegovo poricanje vlastitog učestvovanja u svetu, iako je podsećalo na lošu društvenu adaptaciju, počivalo je najpre na nekom zagonetnom, nedefinisanoj sistemu vrednosti, koji mu je oduzimaao pažnju, vitalnu mladalačku energiju ili kakvo bitnije svojstvo tokom većeg dela njegovog života.

Dakle svukuda se vukljao tako bolestan, živeći kao progonjenik sopstvenog osećanja praznine. Kad bi ga nepodnošljivost napunila do vrha, morao je panično da beži iz situacije i mesta na kome bi se zaticao, iz kakve ozbiljnije prijateljske ili intimne veze. Beži nam tako talac nedostatka identiteta, hita svojoj sobičici, svojoj perverznoj potrebi za samoćom, svojoj majčinoj utrobici, celebnoj i toploj. I dočepav se kvake, zapahnut poznatim nakiselim vonjem svoga loga, naš soboljub miluje svoj polumrak, jastuk kao talisman privija na grudī, grli svoje rane, bestidno ih razotkriva, pohotno grabi slanik, staje pred ogledalo i razdragano uranja u svoj izobličeni odraz.

JURODIVI

Pisao sam i pišem, da ne bih govorio na glas, sam sa sobom. U našem kraju za takve su govorili: *on nije sam...* ili *ima podstanare u glavi*. Neretko sam imao prilike da vidim takve nevoljnike koji su koračali ulicom, gestikulirajući rukama, žučljivo raspravljali sa nevidljivim *sagovornikom*. Obično su to bile skitnice, bezdomni, alkoholičari, jurodivi. Ređe pristojno odeveni , građani na *svom mestu*,naoko bez felera. Ali svima se na licu jednako očitovalo da su žrtve kakve opsednutosti, bezumlja. Noseći unutrašnje borbe, gonjeni prisilom bolesnih nerava, neusklađeni sa sobom i okolinom. Svakome je, bez izuzetka bio jasno iscrtan grč na licu kao beleg, žig, potpis sumanitosti.

Obuzimao me je stid kada bih ugledao takvog čoveka. Stid što svedočim nečemu neprirodnom, stid pred nakaznim svojstvima života. Bilo mi je žao tih ljudi. Bio me je strah da se tako nešto i meni samom ne dogodi. Događalo se, svakako, da zateknem sebe dok glasno govorim sa zamišljenim sabesednikom, naročito ako bi mi taj neko podigao adrenalin.

Srećom bez svedoka. Sa užasom bih odbijao mogućnost da me makar i neznanac ugleda u takvoj nevolji. Uveren sam da me osećanje stida zadugo ne bi ostavilo na miru. Sad mislim da bih imao razumevanja za čoveka koji pomiče usnama i šapuće sebi u nedra ukoliko bih znao da on tom prilikom izgovara kakvu molitvu.

ESEJ

BALKANSKA ZATVORENA IGRA

LAURA BARNA

Metaforički, a po svom geografskom položaju, poluostrvo je *nešto između*, lebdeći ili nepripadajući objekat, zaseban svet mogućeg i nemogućeg, izuzet situacionom ali i psihološkom daljinom od drugih prostora, prividno slobodan – ničiji. Reklo bi se izolovan a u žiži i namera i interesovanja – večiti izazov. Metaforički, poluostrvo je embrion u majčinoj utrobi, tek pupčanom vrpcom veziv za zemlju stvarnost i postojanje, porinut u tečnost s mirisima ili bezmirisnu, bojenu ili bezbojnu, ali svakako toplu, gdekad i vrelu od akumulirane strasti, i iz nje probija posesivna melanholija koja poluostrvljane čini usamljenicima okrenutim samo sebi, inadživijama nesprenim i nevoljnim na bilo kakve zajedničke aktivnosti sa ostatkom sveta a koje iziskuju pa i najmanji kompromis. I ta svojevrsna hermetičnost naposljetku prerasta u okoreli asketizam. Iz takve prividne izolacije, neretko, izrađaju se dražesni produkti s mirisima drevnog i prošlog, taloženi po svaku cenu, pa i po cenu života – u tradiciju. I većito taj miris hermetičnosti lebdi nad poluostrvom, i vremenom ono biva po tamjanisanom mirisu prepoznatljivo kao samorodno – izvorna samostalnost etničkih grupacija koje ga nastanjuju – ali retko i priznato ili vrednovano kako to i zaslužuje ili kako bi trebalo da zasluži jer svaki napor krunisan je u konačnom kakvom-takvom nagradom.

Balkansko poluostrvo, porinuto u pet mora (Sredozemno, Crno, Egejsko, Jadransko i Jonsko), nikada nizašta nije nagrađivano. Naprotiv! Oduvek je bilo, a ostalo i do danas, pokusni poligon nadmetanja interesa s malo političkog umeća i viteštva a viška politikanstva. Mesto koje proizvodi ne umetnost radi umetnosti nego umetnost radi politike. Ne kulturu radi progresa nego kulturu u službi politike. U tome leži njegov tragizam još od vizantijskog doba. Jer oslobođena kultura od profilerskih i kalkulantskih interesa, kao i slobodni umetnici od „hleba i igara“, uzoran su temelj na kom carstvuju neprobojne zidine velikih iako brojnošću malih naroda, odnosno civilizacija.

Balkansko poluostrvo je prostrana kuća u koju su osvajači i naseljenici, pridošlice ili pribeglice, unosili svoje dragocenosti, paleći i rasturajući zatečene i umesto njih raspoređujući sopstvene artefakte, te je danas prostrana kuća prerasla u muzej zbunjujućih eksponata, bez osnovne i očekivane svrhe – hronološkog kulturnoistorijskog prosvetavanja individue i kolektiva, ali i mere društvenog usklađivanja.

Smenjivali su se ratovi i revolucije na Balkanu, zakoni i vere su bili krhki i tanani, budući da ne nalaze stabilnog uporišta. Ali, začudo, takve su sredine stvaralačke i kreativne iako je sve stvoreno u stalnom previranju, svojatanju i preobražaju, većito pod rizikom opstanka i očuvanja. Poznato je da velike krize bruse duh, produbljuju gledanja kreirajući vizije, a u praktičnom smislu snalažljivost, neminovna u takvim situacijama, neretko se izoštrava do perfektnog, kada nastaju dela i izrazi neprolazne vrednosti. Uostalom, umetnost se i gradi na dihotomiji dobra i zla.

Od vladavine makedonskog kralja Aleksandra Velikog (IV vek pre n. e.), Balkan postaje polazno uporište ali i ishodište vojnih, kulturoloških i političkih dešavanja novostvorene imperije. Od tog doba, poluostrvo ne prestaje da privlači osvajače. Rimljani ga ujedinjuju u periodu od III do I veka pre nove ere. Potom ga osvajaju i naseljavaju Tračani, Iliri i Kelti, dok u vreme Velike seobe naroda na njega prodiru Goti, Huni i Avari. I konačno Sloveni u VII veku. Po podeli Rimskog carstva na Istočno i Zapadno (395. godine), Balkansko poluostrvo postaje graničje Istoka i Zapada – prostrana kuća na promaji.

Čvorna mesta Balkanskog poluostrva su Beograd i nekadašnja vizantijska prestonica Carigrad, a čvorna uporišta pamte, čuvaju istoriju i tradiciju, sabiru iskustva kojima se meri i dostiže zrelost jedne civilizacije, ona su mozak mestâ sa ionako dugim pamćenjima. A Beograd je Balkan u malom – mikrobalkan. Stvarni sažetak tragedijâ, udesa i pošasti ovog podneblja, vešto kamufliran belim, iz prkosa možda, što se najpre vidi po brojnosti *izama* u njegovoj arhitekturi. Kada jedan grad obiluje arhitektonskom šarolikošću, sasvim je jasno da ispisuje burnu istoriju, ali zbog mnoštva ispisivača, desi se i nepouzdanu. Čak je moguće na jednoj fasadi pratiti modernističke inovacije svakog razdoblja, arhitektonski pravac za pravcem, nagrđen neretko lokalnim primesama ili samovoljom arhitekta. Srušeno je podizano, razoreno ponovo građeno, dograđivano, pregrađivano, gde i nadograđivano s vidnim odstupanjima, kako u materijalu, tako i u stilu, logici... i opet rušeno, i tako ukруг – zatvorene balkanske igre. Iako višestruko krpljena, fasada je sasvim uklopiva u najnoviji *izam– balkanizam* u arhitekturi Beograda, što bi moglo da sažme regionalnu i stilsku osobenost, ujedno. I to lice, ciklično unakažavano, s premnogo hirurških zahvata, ne uspeva da ostari gospodskim načinom kao što to čine Beč, Pariz, Prag ili bilo koji zapadnoevropski grad. I, nažalost, malo je ostalo autentičnog u njegovom izmučenom izrazu.

Za svoga trajanja Beograd je rušen trideset i osam puta. Ko ga sve nije razarao: Huni, Sarmati, Goti, Sloveni, Avari, Vizantinci, Mađari, Bugari, Turci, Austrijanci, Nemci, Amerikanci...

Ali balkanski narodi imaju jednu zajedničku povezujuću sponu. Oni su asketski narod koji se ni po cenu slobode ne odriču bajki, mitova i legendi. I u tom suicidalnom tvrdoglavisanju u stanju su da idu do kraja, i sve odrađuju uz isuviše sentimentata, a suvišak sentimenta usporava ili čak obesmišljava svako normalno odrastanje, te su Balkanci u stalnoj napetoj adolescentnoj fazi.

Bernard Šo je voleo da istakne kako Irci umesto srca imaju fantaziju. Možda smo baš po tome slični njima.

*Beograd,
decembar 2015.*

INVERZNI ISKAZ: LIRIKA ITAKE MILOŠA CRNJANSKOG

MILICA ĆUKOVIĆ

Ulazeći u polemiku sa tradicionalnom gramatikom i stilistikom, Mihail Bahtin razlučio je iskaz, kao jedinicu govornog opštenja, od reči i rečenica, kao jedinica jezika. Uprkos svesti o potrebi postojanja normativne gramatike, ovoj disciplini Bahtin zamera visok stepen apstrakcije, shematizam i udaljenost od realnih govornih situacija, dok stilistici prebacuje zapostavljanje konteksta u kojem se govorni akt odigrava, prenebregavanje svih članova govornog lanca (marginalizaciju adresata), što za posledicu ima brisanje značaja i značenja iskaza kao socijalno usmerene jedinice komunikacije. Dalje, odlike iskaza Bahtin prepoznaje u završenosti, smeni govornih subjekata i upućenosti na druge (govornike / iskaze) i njihovo aktivno uzvratno razumevanje. Kako bi se i književnoumetnička ostvarenja mogla označiti kao oblici iskaza, tj. govorni žanrovi, za njihovo formiranje i održanje nužno je pretpostaviti sklop tipičnih karakteristika samih iskaza.

Dakle, zbirku pesama *Lirika Itake* Miloša Crnjanskog, kao složeni (sekundarni) govorni žanr, odlikuje završenost, tj. omeđenost *Prologom*, kao „apsolutnim početkom“ (Bahtin 1980: 244) i *Epilogom*, kao „apsolutnim krajem“ (Bahtin 1980: 244), potom, smena govornih subjekata, koja se može pratiti od inicijalnog „Ja“, koje otvara zbirku, tj. za(po)činje iskaz „Ja videh Troju, i videh sve.“ (*Prolog*), do simboličnog akta (pre)davanja reči drugome / drugima, kao gesta okončanja iskaza „Na Itaki će da se udari / u sasvim druge žice, / Svejedno da li ja / ili ko drugi.“ (*Epilog*), da bi se nakon efektnog zaokruživanja iskaza (postavljanja komunikacijske „granice“, tj. signala za aktivaciju narednog / narednih iskaza) iniciralo aktivno uzvratno razumevanje potencijalnih recipijenata, čime je ostvaren i treći konstitutivni momenat iskaza – upućenost nekome, adresovanost. (Bahtin 1980: 265).

Takođe, kao što svaki iskaz pretpostavlja (mogućnost) odgovor(a), tj. on gotovo iznuđuje reakciju (bilo verbalnog ili neverbalnog tipa), odnosno, omogućuje nastavljanje govornog opštenja, tako se svaki iskaz nužno uključuje u sklop već postojećih tuđih iskaza, na koje reaguje (odgovara), tj. potvrđuje ih, osporava, polemíše sa njima itd. Na ovaj način, uklopljenost *Lirike Itake* u mitsku matricu, sugerisanu već prvim stihom *Prologa*, možemo videti kao nadovezivanje na homerski govorni žanr (povratak Odiseja iz rata, aluzija na njegova lutanja i obračun sa proscima) i Homera kao „govorni subjekt“, čiji je iskaz završen (zaokružen) i

smenjen iskazom Miloša Crnjanskog, pri čemu, u slučaju književnih dela, ovi iskazi mogu biti veoma udaljeni, što je omogućeno prvenstveno tradicijskim očuvanjem vrednosti i kulturom pamćenja. Individualni stil, kao „epifenomen“ iskaza, važno je obeležje književnih dela, i on se postiže, kako Bahtin primećuje, upotrebom ekspresivne intonacije, koja bi bila „...subjektivan emocionalno ocenjujući odnos onog koji govori prema predmetno-smislaonom sadržaju svog iskaza.“ (Bahtin 1980: 256). Odnos govornog subjekta prema predmetu svog govora (sadržaju iskaza) uočljiv je u izboru retoričko-stilskih postupaka kojima se iskaz izgrađuje. Središnji umetnički postupak *Lirike Itake* prepoznali smo u inverziji (zbog čega smo i čitavu zbirku imenovali inverznim iskazom), dok se kao „epifenomen“ ovog postupka ukazala spacijalna imaginacija, od koje ćemo početi razmatranje.

Spacijalna imaginacija

Avangardna umetnost, kao produkt „kopernikanske estetike“ (Petrović 2008: 27-71), radikalno je izmenila doživljaj prostora i vremena, budući da se „...vreme i prostor neraskidivo [...] vezuju, čini se da svet biva rastrzan, kontinuitet prelazi u diskontinuitet.“ (Sabolči 1997: 15). U dislociranom svetu gube se čvrsti obrisi i stabilne prostorno-vremenske strukture, pa „...vladajuća biva relativnost vremena i prostora...“ (Sabolči 1997: 15), što nepovratno utiče na decentriranje samog subjekta. (Brajović 2000: 270-282). Disharmoničnost, disperzivnost, dehijerarhizacija, dekompozicija, delegitimizacija, diskontinuitet i dezintegracija postaju obeležja kako prostora i vremena, tako i (pesničkog) subjekta. Razlomljenost slike sveta i destabilizacija antropocentrične, tradicijom posredovane predstave humaniteta, važna su obeležja ekspresionističke poetike. Ipak, ove odlike predstavljaju samo jedan pol (pol negacije) ekspresionističke poetike, dok bi njen drugi pol (pol afirmacije) činili aktivacija skrajnutih, marginalizovanih, ponornih tokova srpske književne i kulturne tradicije, egzotizam i kosmizam (Petrović 2008: 42-71), kao oblici avangardnog utopizma i „refleksivne nostalgije“. (Bojč 2005: 108).

Za ekspresionističku poetiku, koja je sva u znaku mnogostrukih antiteza, moglo bi se reći da počiva na „dijalektici trijumfa i traume“. (Asman 2011: 9-16). Pomenuta dijalektika očituje se kako na makrostrukturnom planu (žanrovski modeli, kompozicija), tako i na mikrostrukturnoj ravni, gde možemo govoriti i o retorici trijumfa i traume, pri čemu doživljaj rata uzrokuje decidirani akt negacije „Nemamo ničeg. Ni Boga ni gospodara.“ (*Himna*), ali i (auto)destruktivni nagon „Mi smo za smrt!“ (*Zdravica*), što bi bio pol traume, transponovan u efektne pesničke slike, dok bi pol trijumfa predstavljali blagi nagoveštaji sumatraističke estetike „Drveće puno

pupova i zvezda / mesto mene živi.“ (*Bolesni pesnik*), „U bilju, ili nečem drugom, moćnom / nad proplankom jedne šume mlade, / naći ćemo opet svoje nade.“ (*Ljubavnici*), ili „Razočaran od tvog umornog tela, / radoznalo milujem bludne i meke / velike oči bilja.“ (*Oči*).

Oštra antiteza trijumfa i traume ključna je za doživljaj prostora u *Lirici Itake* Miloša Crnjanskog. Opozicije staro : novo, gore : dole, blisko : daleko, muško : žensko, nacionalno : kosmopolitsko, trenutnost : bezvremenost, večnost, fenomenalno : noumenalno, elementi su poetičkog ambigviteta *Lirike Itake*. Razaranje kauzaliteta dovelo je do pojave simultanizma, kao što je prenebregavanje dijahronije osporilo vertikalnu u korist horizontale „Najzad, na raspad subjekta ukazuje i premoć horizontale nad romantičarskom, metafizičkom vertikalom.“ (Vladušić 2009: 289). Ukoliko bismo vertikalnu povezali sa kategorijama vremena i pamćenja, horizontala bi se mogla odrediti kategorijama prostora i zaborava, što upućuje na diskontinuitet, te se i pesnički subjekt *Priče* (ali i celokupne *Lirike Itake*) može označiti kao „subjekt diskontinuiteta“. (Vladušić 2009: 291).

Prema tome, status lirskog subjekta povezan je sa kategorijom prostora, kao što i inovativnost i prvo(bi)tna začudnost pesničkih slika obeleženih sumatraizmom svoj uzrok ima u prekompoziciji (bahtinovskoj „preakcentuaciji“) standard(izova)nog doživljaja prostora, koju je moguće odrediti kao „...pretvaranje vertikalne u horizontalnu sintezu kroz pretvaranje vremenske distance u prostornu bliskost.“ (Vladušić 2009: 291). Horizontalna sinteza počivala bi na „metafori bogaćenja“ (Gvozden, Vladušić 2013: 450-457), tj. na želji lirskog subjekta za gomilanjem emocionalnih i čulnih utisaka, odnosno, na potrebi za totalitetom iskustva, što je posledica aktivnog odnosa spram stvarnosti i želje za novim „Ali: ili nam život nešto novo nosi, / a duša nam znači jedan stepen više, / nebu, što visoko, zvezdano, miriše, / il nek i nas, i pesme, i Itaku, i sve, / đavo nosi.“ (*Prolog*). Ipak, nužno je napomenuti kako spacijalna imaginacija nije produkt mimetičke poetike, te ona tako neće počivati na popisu gradova koji se pominju ili koji preuzimaju ulogu književnih junaka u delima Miloša Crnjanskog, jer bismo time samo došli do uvida o policentризmu pesničke imaginacije ovog autora, već ovaj tip imaginacije počiva prevashodno na inverziji ustaljenih prostorno-vremenskih odrednica (načelo simultanizma, dominacija horizontale na račun vertikalne), što za sobom povlači i formalno-stilsku i žanrovsku inverziju.

Žanrovska inverzija

Inverzija u *Lirici Itake* Miloša Crnjanskog ogleda se u brojnim primerima žanrovskih transformacija, tj. u izmenama ključnih karakteristika pojedinih književnih vrsta. Nasuprot određenju „Oda [...] razvila se u staroj Grčkoj iz prvobitnih horskih pjesama koje su se pjevale u vrijeme vjerskih obreda. Ispjevana je u mirnom, svečano-uzvišenom tonu i slavila je značajne ličnosti, vojskovođe i pobjednike na olimpijskim igrama, ali i veličanstvene pojave u prirodi i uzvišene ideje.“ (Lešić 2010: 312), Crnjanska *Oda vešalima* ne slavi uzvišene ideje i(li) značajne ličnosti već je posvećena grozomornom objektu – vešalima. Ova pesma izuzetno je značajna upravo zbog svoje bremenitosti invertovanom novozavetnom simbolikom. U prvoj strofi, atributi božanstva / gospodara, mač i zlato, pripisuju se vešalima „Ta senka vam liči na mač čvrst, / a skuplja ste od zlata.“ Odnos (straho)poštovanja, kao vid relacije prema nadiskustvenoj instanci, prenet je, po principu analogije, na vešala „Silnija ste no jarko Sunce, / nek vam se klanja ko prođe.“ Kulminaciju inverzni potencijal u ovoj pesmi dostiže u četvrtoj strofi. Ironijski odnos spram autoriteta oličen je u inverziji momenta spasenja (njegovom izostanku) i u inverznom dočaravanju Hrista, kojem je oduzet prepoznatljivi atribut omnipotencije „Pa kad Isus ne spase nas, / vaše će ruke stare.“ Radikalno detronizovan prikaz i bitno novo tumačenje figure sina Božijeg znak je duboko izmenjenog doživljaja sveta, uzrokovanog „ratnom kataklizmom“ i „epohalnim slomom vrednosti.“ (Brajović 2013: 207). Doživljaj transcencije kao praznog apsoluta (Fridrih 2003: 69) odraz je duha vremena, koje je iznedrilo mnogobrojne inverzije ovog tipa, o čemu svedoče i stihovi „Veliki Bože, ti što sediš na gumama rata. / Ti buc masti, što dah bitke žvaćeš. [...] Daj nam, Bože, vatru, kišu, zimu, glad. [...] Da sve njive prekrije leševa sijaset, [...] Gospode, daj nam vatru. Iskušenja pruži.“ (*Molitva*) (Hajm 1998: 54). Takođe, određenju „Himna [...] prvobitno je označavala svaku pjevanu pjesmu, a onda je počela značiti pjesmu upućenu ili posvećenu nekom božanstvu [...], ili značajnim precima, ili natprirodnim fenomenima, s emfatičkim tonom divljenja i obožavanja.“ (Lešić 2010: 311) snažno je konfrontirana Crnjanska *Himna*, posvećena novom apsolutu – krvi „Naš Bog je krv.“ Umesto proslavljanja i uznošenja, *Himnu* otvara gest odricanja „Nemamo ničeg. Ni Boga ni gospodara.“ U ovom slučaju, kako je primećeno, radi se o „...inverzivnom pomeranju značenja: pesma je, u stvari, ironična parabola o doživljaju rata.“ (Vučković 2011: 117). *Vidovdanske pesme*, kao mikroiskaz unutar makroiskaza celine pesničke zbirke, mogu se odrediti kao ironična inverzija Homerovog epa, povezana sa dvama datumima iz srpske nacionalne istorije – Kosovskim bojem i ubistvom Franca Ferdinanda. (videti: Vučković 2011: 117). Dakle, inverziju mita prati inverzno dočaravanje nacionalne prošlosti, oličeno u apodiktičnom i ujedno paradigmatskom proglasu „A sjajna prošlost je laž.“ (*Spomen Principu*).

Za avangardu, kao poetiku osporavanja, karakterističan je inverzan odnos prema poreklu, nasleđu i zavičaju „Otadžbina je pijana ulica, / a očinstvo prljava strast.“ (*Večni sluga*). Kao što je primećeno, „ironična inverzija“ (Vučković 2011: 118) sadržana je već u naslovu pesme *Zdravica*, koja je upućena negativnim kategorijama poput groblja i smrti („Da živi groblje!“, „Mi smo za smrt!“). Egzistencijalni paradoks predložen je stihovima „Još je veseo narod jedan / u krvi, pepelu i prahu.“ (*Zdravica*). Ahilovski ideal borbe i junačke smrti preobražen je u nagon za ubijanjem „Da nije najlepše ljubav, / već za grumen Sunca ubijati i rano umirati.“ (*Jadranu*). Zanimljiva je u ovom kontekstu i pesma *Naša elegija*, koja invertuje vlastite žanrovske odlike „Ne boli nas. [...] Nama je dobro.“, pri čemu se jetka gorčina i titanski bes nemoći i defetizma transformišu u buntovničku parolu, ironično intoniranu „Nama je dobro.“, koja odudara od osnovnih osobina elegije kao „tužaljke, tužbalice“. (Lešić 2010: 312).

Motiv narodne sloge i jedinstva preobraća se kod Crnjanskog u motiv zajedništva u stidu „Zdravo, u sramu, pokoru, bedi, / braća smo, braća!“ (*Jugoslaviji*), pri čemu se ovaj motiv univerzalizuje, parodirajući pritom, jevanđeosku simboliku („Ljubi bližnjeg svog kao brata svoga.“), pojavom „strašne braće“, čija su svojstva „na domu mrki pogledi, / mržnja i svađa.“ (*Jugoslaviji*). Inverzni *Pozdrav*, upućen slobodi, ironično je razotkrivanje „majke bludnice i roba oca“. Himničnost i povišena retorika, sa metrički i grafički izdvojenim refrenom „slava, Slobodo!“ (stilski plan), jasno odudaraju od tematsko-motivskog plana ove pesme, tvoreći efektni kontrastni spoj. Kao što je uočeno, spacijalna inverzija javlja se u *Mojoj pesmi*, u vidu tipičnog avangardnog „psihotopa“ (Brajović 2000: 294-300), odnosno, modifikovanja tradicijski posredovane predstave o duši kao interiorizovanom, nematerijalnom delu sopstva u ekternalni (ob)lik (samo)projektovanog, ironijski modelovanog autoportreta pesničkog subjekta. (videti: Brajović 2013: 197-209). Odrednice kao što su „ozbiljna lakrdija“ i „protivrečno epifanijska travestija“ (Brajović 2013: 197), upotrebljene za dočaravanje *Moje pesme*, zapravo su elementi inverzije, kao ključnog umetničkog postupka *Lirike Itake*. Kako je primećeno „...u Lirici Itake na svakom koraku nalazimo raznolike deformacije, i pesničke, i jezičke, i stvarnosne. Izvrtanje po suprotnosti povezanih slika i značenja s lica na naličje, čudnovate, oksimoronske strukture, obrtanje lestvice vrednosti, parodijska pomicanja i karikaturalna preterivanja, čak do rugalačkih izobličenja, sve su to vidovi osporavanja i destrukcije...“ (Petković 2004: 106), koje smo imenovali inverzijom. Prema tome, moglo bi se zaključiti kako je inverzija zapravo dominantna u konstituisanju *Lirike Itake* kao celovitog i završenog iskaza. Inverzija je prisutna kako u modelovanju žanrovskih obrazaca (inverzna himna, oda, elegija, zdravica...), tako i na tematsko-motivskom planu – inverzija rodoljublja i ljubavi, odnosno, na metričkom (slobodni stih kao konstanta), kao i sintaksičko-ortografskom planu (nov odnos između

naporednih i zavisnih rečenica ili frekventna parcelacija rečenice mnogobrojnim zarezima), čemu kao zaseban tip inverzije valja pripojiti inverziju u konstituisanju lirskog subjekta. Sinteza ironije, parodije, travestije, grotesknih slika i oksimoronskih konstrukcija, sa primesama paradoksa i apsurdna, sastavni su činioci literarne inverzije, kao novog izraza, pogodnog za dočaravanje novih sadržaja. Budući da je inverzija prisutna kako na makrostrukturnoj, tako i na mikrostrukturnoj ravni, *Liriku Itake* Miloša Crnjanskog možemo odrediti kao transparentan i eksplicitan, programski postavljen i poetički ostvaren, inverzni iskaz.

Literatura

1. Asman, Alaida (2011) *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti*, Drinka Gojković (prev.), Beograd: Biblioteka XX vek.
2. Bahtin, Mihail (1980) „Problem govornih žanrova“, *Treći program Radio Beograda*, jesen, str. 233-270.
3. Bojm, Svetlana (2005) *Budućnost nostalgije*, Zia Gluhbegović, Srđan Simonović (prev.), Beograd: Geopoetika.
4. Brajović, Tihomir (2000) *Teorija pesničke slike*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
5. Brajović, Tihomir (2013) *Narcisov paradoks: problem pesničke samosvesti i srpska lirika modernog doba (evropski i južnoslovenski kontekst)*, Beograd: Službeni glasnik.
6. Vladušić, Slobodan (2009) *Ko je ubio mrtvu dragu? Istorija motiva mrtve drage u srpskom pesništvu*, Beograd: Službeni glasnik.
7. Vučković, Radovan (2011) *Poezija srpske avangarde*, Beograd: Službeni glasnik.
8. Gvozden, Vladimir, Vladušić, Slobodan (2013) „Pesnički subjekt, obogaćivanje, putovanje: savremenost Rastka Petrovića“, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knj. 61, sv. 2, str. 447-459.
9. Ivanić, Dušan (2011) *Ka genezi srpske poezije (pregledi i studije)*, Beograd: Licej.
10. Lešić, Zdenko (2010) *Teorija književnosti*, Beograd: Službeni glasnik.
11. Petković, Novica (2004) „Lirika Miloša Crnjanskog“, u: *Ogledi o srpskim pesnicima*, Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, str. 93-145.
12. Petrov, Aleksandar (1988) *Poezija Crnjanskog i srpsko pesništvo*, Beograd: Nolit.

13. Petrović, Predrag (2008) „Avangarda ili trijumf kopernikanske estetike“, u: *Avangardni roman bez romana: poetika kratkog romana srpske avangarde*, Beograd: Institut za književnost i umetnost, str. 27-71.
14. Sabolči, Mikloš (1997) *Avangarda & neoavangarda*, Marija Cindori-Šinković (prev.), Beograd: Narodna knjiga.
15. Stojanović Pantović, Bojana (1998) *Srpski ekspresionizam*, Novi Sad: Matica srpska.
16. Fridrih, Hugo (2003) *Struktura moderne lirike od sredine 19. do sredine 20. veka*, Tomislav Bekić (prev.), Novi Sad: Svetovi.
17. Hajm, Georg (1998) „Molitva“, u: *Antologija ekspresionističke lirike*, Srdan Bogosavljević (prir.), Novi Sad: Svetovi.
18. Crnjanski, Miloš (1966) *Poezija*, Roksanda Njeguš i Stevan Raičković (prir.), Beograd: Prosveta, Novi Sad: Matica srpska, Zagreb: Mladost, Sarajevo: Svjetlost.
19. Crnjanski, Miloš (1966a) *Proza*, Beograd: Prosveta, Novi Sad: Matica srpska, Zagreb: Mladost, Sarajevo: Svjetlost.

B. B. B.

DRAGAN BOŠKOVIĆ

U svojoj poslednjoj knjizi pesama, naslovljenoj Otac, zapisao sam da se tragizam i melanholija rađaju i iz sledećeg iskustva:

„kada poželim da ocu čestitam rođendan,
a on je mrtav već dvadeset i pet godina“.

Tačnije, dvadeset i četiri mu je godine. Zapisao sam i: „Nikada nisam opsovao majku, oca jesam“, što je biografska činjenica. Napisa sam knjigu Otac – u kojoj se razlistava figuracija očinstva, od Boga Oca do mene kao oca – a moga oca tek da u njoj ima. Prvi put se sa ovom knjigom on i pojavio u mom pesništvu, a zašto je tako, ne znam, ali znam da sve češće, kada sebe zateknem u ogledalu, vidim njegovo lice. Tragično, biblijsko iskustvo očinstva i zavetnog ponavljanja od kojeg se ne može pobeći.

Nadnesen nad knjigama, spisima, gomilama papira, kao da je ceo život samo to radio, slika je koju ne zaboravljam. Ni onu, kada sam, kao klinac, jedva skupio snage da mu čestitam rođendan, zaplakavši se dok sam mu pružao ruku, koju mi je – zvanično zahvaljujući – čvrsto držao i tresao je kao sam jedan od sekretara SKOJ-a. Ili onu, sf-fotografiju, na kojoj mu Avalski toranj izbija iz glave... Vredan, do samoubistva odan poslu, beskrajno pošten i odgovoran, ovaj i više nego kruti otac bio je autentična ličnost. Uvek u odelu sa kravatom, svojoj uniformi i mantiji, zvanični činovnik, izvan je sadašnjih kategorija društvenih profila. Da je ostao živ ne bi bio niti levičar, niti desničar – zbog svih njih koji rasprodaju svoje ideale, on je otišao s ovoga sveta. Produkt patrijarhalne antropologije i crnogorske brđanske etike, opterećen zavetom od četnika u Kolašinskom zatvoru streljanog oca, sužene komunističke svesti, ovaj magistar ekonomskih nauka i sekretar predsedništva Centralnog Komiteta Saveza Komunističke Jugoslavije nije imao sebe. Ni druge oko sebe. Izgarajući u praznini priređenih i napisanih knjiga (Socijalističko samoupravljanje u Jugoslaviji, Minuli rad u samoupravnom društveno-ekonomskom sistemu, Kako se stiče i raspodeljuje dohodak u osnovnoj organizaciji udruženog rada, Dela Edvarda Kardelja, i sl.), beskrajnih sednica, sastanaka i nad spisima probdevenih noći, tu prazninu je širio oko sebe. Asketski živeći, potvrđujući gorštački i socijalistički ideal siromaštva, u jednoj majici na svim slikama u periodu od desetak godina, i više od decenije u dvotaktnom belom Wartburgu, od čije nesnosne buke je odjekivao ceo Novi Beograd, nije imao ni vremena ni volje da vidi,

a kamoli živi obilje sveta oko sebe. Voleo je da igra šah, i da ide u ribolov. Trofej mu je šaran od trinaest kila, i dva amura od po devet kila. Vrhunac ukusa mu se svodio na ruske socijalističke pesme, jeftine jugoslovenske filmove, dnevnu štampu. Jednom mi je, uz besomučno urlanje, smrtno zamerio što sam „pokačio četnike po zidovima“ – bio je to samo omot Mask-a, drugog albuma Bauhausa. Pored moga brata i mene, znao je da postoje Clash i Springsteen, pesmu „Rapid Fire“ Judas Preiesta izgovarao je „Suza baj baj“... Sa diplomatskog putovanja na Kubu, 1980. godine doneo nam je – što se graniči sa apokalipsom – dva albuma Boba Marleya, Uprising i Survival. Dok ne naiđu njegova unutrašnja razdiranja, nije nas ni primećivao, niti je registrovao glasnu muziku, naše izlaske napolje, naše uspehe i neuspehe u školama. Moto mu je bio: Ne avetati, ni lunjati, samo pisati i raditi! Jednostavno nije video ni ono dobro u meni, isto tako ne videći i da sam pravio sve gluposti ovoga sveta, a bio sam zaista problematičan tip. Na bilo kakve napade na moje drugare i mene, jednostavno je umeo da kaže: Sve su to sjajni momci! Ispod njegove slike treba da piše: Na trenutke divan, obično užasan, najčešće odsutan. Možda više kao trauma, praznina u koju se iznova upisujem i koja se u meni neprestano širi i ispisuje, praznina koja umnožava fantome i pustoš, možda je to njegov oblik u mome pesničkom pismu. U onoj, patološkoj i pokajničkoj nadvijenosti nad rukopisima (edipalna slika koju je i Kafka zaspisao u svojom Dnevniku), isposničkoj radoholiji, onom osmehu koji prate nepodnošljivo raščepljene vilice i neuravnoteženo gromki eho, onoj monaha vrednoj skromnosti, onoj prepuštenosti praznini ideja i mišljenja, knjiga i otkucanih stranica, koje samo šire pustoš u nama i oko nas.

Umro mi je na rukama, od drugog dijafragmalnog infarkta, nakon raspada SFRJ, kao da je i smisao njegovog postojanja bio obesmišljen odlaskom socijalizma na istorijsko smetlište. Dan pre, uz njegovo uobičajeno – „Momak, sipni ocu jednu čašicu rakije“ – sipao sam mu je u čašicu sa drškicim, na kojoj su bile dve nacrtane šljive, čašica, kao i Vilerovi gobleni, uobičajena u svim kućama. Umro je na dan kada je umro i Bob Marley. Tada sam mu, valjda, prvi puta slobodno pogledao u oči, i neočekivano spoznao da su zelene, prozirne, kao i moje. Imao sam dvadeset godina... Na crnoj nadgrobnoj ploči bez znaka, krsta ili petokrake, srebrnim piše: Blagoje Bošković 1932-1990. Za njim je u rukopisu ostala njegova doktorska disertacija. Ponekad poželim da je tu, da mu iznova pružim ruku i jednom za svagda čestitam rođendan, makar dvadeset i četiri godine smrti, iako, već naglasih, u mojoj poeziji „on je mrtav već dvadeset i pet godina“. Srećan ti rođendan, oče moj... Dok negde u pozadini, kao sa onoga sveta, tek se naslućuje zagasita i mutna ritam sekcija iz omiljene pesme „Babylon System“ ili iskupljujuće dirljiva gitara iz „Redemption Song“... Patatičnije bi bilo uz „Wake Up and Live“, pokoj večni... Razlika ove beleške u odnosu na pesmu u kojoj pomiljem oca jeste u tome što se u pesmi pominje blues,

ne reggae... Jer „blues je“, kako reče William Brown, „kada se dobar čovek oseća loše“, a reggae je, tvrdim, kada patiš i veruješ...

ČITATI POEZIJU

Čitati poeziju,
svakom novom pesmom ulaziti u hram,
samo znači paliti sveće
(onom nestalom ili nepostojećem),
goniti vreme iz ovoga sveta,
zaboravljati na podnevnu žegu.

Ima i onih, dovoljno velikih reči,
kojima možemo pomeriti zemaljsku kuglu.
Postoje i one četiri kornjače
koje na svojim oklopima nose knjigu sveta,
i oni srebrnkasti listovi gradskih platana,
plućna krila anđela pušača.

Pokušavam često da se setim one lepe,
nenapisane pesme,
oblikovane u meni pre mog začeca,
dozrele pesme koja na svetlu dana nestaje,
pesme o sebi samoj,
kao što je Sa svetlim poljupcem na usnama,
ili Uzalud je budim,
koju ponekad osetim pod jezikom,
i čekam da dođe u reč,
a koja se skriva u sebe samu,
bljesne i nestane,
pa je posle dugo tražim,
verujući da se ispisala na nekom papiru,
ili da će u mojoj novoj knjizi
biti jedna, bela stranica više. . .

Nisam napisao tu pesmu,
a nisam ni maslinka koja pod presom daje najbolje od sebe,
niti ovim krivim linijama produžavam ekstazu ili bol,
i nema te, tako malene reči,
koju ne bih saslušao
ako mi se obrati iz dubina srca.

Utroba mi se grči od pisanja,
od reči, mučnina me obuzima,
i samo bih voleo da napišem
onu, toliko puta napisanu pesmu,
jednostavnu, kao kratko elektronsko pismo prijatelju
(Dragi moj Vuče,
Ok sam, onako starački,
radim neumorno, idu dani,
auto mi se konstantno kviri,
svi moji su zdravi i na broju,
juče te pominjali,
čekam kada ćeš svrnuti u ove krajeve,
i želim da mi budeš dobar. . .),
ali ni takvu pesmu nisam napisao.

Zato ostaje čitati poeziju,
svakom novom pesmom paliti sveću
sebi samom,
ljubavnicima što sijaju u mraku,
goniti vreme iz ovoga sveta,
i slušati bluz. . .

Jer bluz je kada pođem da skuvam kafu, a crkne mi šporet;
bluz je kad poželim da popijem još gutljaj žestokog pića,
a u flaši nema ni kapi;
bluz je kada napolju pada kiša, a cipele su mi bušne;
ili kada poželim da ocu čestitam rođendan,
a on je mrtav već dvadeset i pet godina. . .

Zato, ostaje, čitati poeziju,
i paliti sveće.

ZA ANTOLOGIJU

ZA KOGA SU ŽUTE RUŽE?

ZEKERIJA TAMIR

Žena bela lica i crne kose, u crnoj haljini, išla je ulicama noseći u rukama buket žutih ruža a neki muškarac pratio ju je iz ulice u ulicu. Ona ga primeti, iznenada zastade i gnevno mu se obrati:

– Zar te nije sramota šta radiš!? Da li bi pustio da neki muškarac tako uznemirava tvoju sestru!?

Čovek joj odgovori:

– Imao sam jednu sestru koja je umrla mala, pre no što je dorasla da je muškarcima uznemiravaju; kad čovek uznemirava neku ženu, time joj priznaje da je lepa.

Žena preteći reče:

– Ako ne prestaneš da me progoniš prijaviću te prvom policajcu kog sretnem!

– Kad te policajac vidi progonilaca će biti još više – odgovori čovek.

Žena ga ljutito upita:

– Šta želiš od mene?

– Za koga su te žute ruže? – reče čovek.

Žena odgovori:

– Idem na grob pokojnom ocu.

– Lice ti nije lice žene koja ide na groblje – reče čovek.

– Ruže nosim jednoj rođaci koja leži u bolnici i možda će umreti – reče žena.

– Ne verujem ti – reče čovek. – Ne pokušavaj da me obmaneš.

– Cveće je za moju sobu – reče žena.

– I verujem i ne verujem – reče čovek.

Žena će na to:

– Zar ti niko nikad nije rekao da si najsiroviji čovek na kugli zemaljskoj!?

– Čudno – reče čovek. – Moja majka uvek govori da sam toliko blage naravi, da poludiš!

– Slušaj me – reče žena – ako smesta ne nestaneš odavde počecu da vrištim dok se ljudi ne okupe oko tebe!

Čovek reče:

– Ljudi će mi oprostiti – samo će se zadiviti mome prefinjenom ukusu.

– Izudaraće te cipelama – reče žena.

– U ovoj zemlji nema čoveka toliko odlučnog da bi izuo cipele.

Žena na to pokaza na obližnju zgradu i reče čoveku zapovedničkim tonom:

– Otprati me do one tamo zgrade!

I žena krete brzim koracima prema zgradi i uđe, dok ju je čovek ćutke pratio. Ona se okrete prema njemu i reče mu:

– Ja znam šta ti hoćeš, a ne usuđuješ se da tražiš.

Tu žena zadiže haljinu do iznad kolena i reče čoveku:

– Hajde, uradi sad to što hoćeš, pod uslovom da te više ne vidim!

Čovek reče:

– Ne, ne. Grešiš. Ja samo hoću da znam za koga su te žute ruže!

Žena baci žute ruže na pod i izgazi ih nogama, pa besno izlete iz zgrade, a čovek ostade stojeći, zablenu u žute ruže rasute po podu. Zatim se saže, sakupi ih i složi, pa iziđe iz zgrade i žurno pođe, pokušavajući da stigne ženu.

BIOGRAFIJE

ALMIN KAPLAN

Rođen je u Mostaru, 1985. godine. Piše poeziju i kratke priče. Objavljivao je u književnim časopisima: Most, Motrišta, Slovo Gorčina, Idiot, Koraci, Sent i drugim. Član je redakcije portala za književnost i kulturu Strane. Član je PEN Centra Bosne i Hercegovine. Dobitnik je dvije nagrade za poeziju: - Nagrada „Mak Dizdar“ za 2008. godinu (prva nagrada), Manifestacija „Slovo Gorčina“- Stolac (BiH); - Prva nagrada „Ratkovićeve večeri poezije“ za 2012. Godinu (za pjesnike do 27 godina) - Bijelo Polje (CG). Zastupljen je u dvije antologije savremenog pjesništva: - Van kutije (Antologija nove poezije YU prostora); Podgorica, 2009., i - Kad zora razrjeđuje strah (Izbor iz mlade bošnjačke poezije); Zagreb, 2010. Autor je tri knjige: - Biberove kćeri (2008.), - Čekajući koncert roga (2013), - Ospice (2014.). Živi na selu Pješivac-Greda kod Stoca.

ANA ROSTOKINA

Rođena je 1986. u Moskvi. Studirala je srpski i engleski jezik i književnost na „Lomonosovu“ u Moskvi i srpsku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Piše poeziju i kratku prozu. Prevodi savremenu poeziju sa srpskog, hrvatskog i makedonskog jezika na ruski, kao i sa ruskog na srpski. Svoje tekstove i prevode objavljuje u ruskoj i srpskoj periodici. Njena poezija je prevedena na srpski, makedonski, engleski, irski i albanski jezik. U periodu od 2011. do 2015. saradivala je sa srpskim udruženjem građana Treći Trg kao prevodilac i koordinator programa beogradskog festivala poezije i knjige „Trgni se! Poezija!“. U decembru 2014. pokrenula je ciklus razgovora o poeziji naslovljen „Izbliza i prisno“ koji se održava u Beogradu jednom mesečno. Učestvovala je na festivalima poezije „Festival slobodnog stiha“ u Sankt-Peterburgu (2009) i „Ditët e Naimit“ u Tetovu (2015).

ANTONELA ANEDA

(Antonella Anedda) rođena je u Rimu, završila istoriju umetnosti. Prvu knjigu poezije *Residenze invernali* objavljuje 1992, potom slede *Notti di pace occidentale* (1999), *Il catalogo della gioia* (2003), *Dal balcone del corpo* (2007) i *Salva con nome* (2012). Prevodila Tjutčeva, Cvetajevu, Rilkea, Celana, Žakotea, autor je kolekcije pesničkih prevoda i varijacija *Nomi distanti* (1998), te knjiga eseja *Cosa sono gli anni* (1997), *La luce delle cose* (2000), *La lingua disadorna* (2001), *Come solitudine* (2003) i *La vita dei dettagli* (2009).

DANIJELA TRAJKOVIĆ

Rođena u Vranju 1980. godine. Diplomirala na Filozofskom fakultetu u Kosovskoj Mitrovici na odseku za engleski jezik i književnost. Piše priče, eseje, književnu kritiku i prevodi. Objavljuje u periodici.

DRAGAN BABIĆ

Rođen je 1987. u Karlovcu. Osnovne i master studije završio na Odseku za anglistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Piše kratke priče, eseje i književnu kritiku. Objavio je knjigu "Tviter priče" (2014). Živi u Novom Sadu.

DRAGAN BOŠKOVIĆ

Rođen 1970. godine. Objavio je naučne knjige: "Islednik, svedok, priča: Istražni postupci u Peščaniku i Grobnici za Borisa Davidoviča Danila Kiša" (2004); "Tekstualno (ne)svesno Grobnice za Borisa Davidoviča"(2008); "Zablude modernizma" (2010). Učestvovao na više od trideset naučnih skupova u zemlji i inostranstvu i bio saradnik na sledećim projektima osnovnih istraživanja: 1999-2001. - Poetika srpske književnosti; 2002-2005. - Tehnika i semantika pripovedanja; 2006-2010. - Etnička i socijalna stratifikacija Balkana / Leksikon srpskog realizma. Autor je mnogobrojnih naučnih i književno-kritičkih radova.

DMITRIJ VOLŽANJIN

Rođen je 1977. godine u Rusiji, u Uljanovsku. Završio je državni pedagoški fakultet. Nastavnik je istorije. Piše poeziju i prevodi sa bugarskog, makedonskog, srpskog i slovenačkog jezika.

GORDANA VLAHOVIĆ

Rođena je 1946. godine. Živi u Kruševcu gde predaje književnost u Ekonomskoj školi. Objavila sedam knjiga proze i književne kritike. Dobitnica je povelje Sima Matavulj.

JOVAN NIKOLIĆ

Rođen je u Beogradu 1955. godine. Pjesnik, prozni i dramski pisac, novinar. Od 1963. do 1981. živeo u Čačku a od 1981. Do 1999. U Beogradu. Objavljene knjige: Gost Niotkuda (1982), Đurđevdan (1987), Neću da se rodim (1991), Oci pokojnog jagnjeta (1993), Telo i okolina (1994), Male noćne pesme(1884), Kosovo mon Amour / Drama sa R. Sejdovićem (2001), izdanje na srpskom Kosovski Karusel (2015), Zimmer mit Rad (2004); izdanje na srpskom Soba sa točkom (2011), Weißer Rabe, schwarzes Lamm (2006), Seelenfänger, lautlos, lärmend (2011) Član je srpskog PEN centra i od 2002 potpredsednik Međunarodne asocijacije romskih pisaca (IRWA) u Helsinkiju. Dobitnik je nekoliko značajnih međunarodnih književnih nagrada. Od 1999. Živi i radi u Kelnu.

LAURA BARNA

Pripovjedač, romansijer i esejista. Rođena je 6. februara 1964. godine u Jazovu (Banat). Školovala se u Splitu i Beogradu. Od 1995. godine objavljuje proze, studije i stručne radove iz istorije umjetnosti u domaćoj i inostranoj književnoj periodici. Za književni rad dobila je nekoliko značajnih nagrada (Šumadijske metafore, 2003; Miroslav Dereta, 2007; Milutin Uskoković, 2008; Nagrada Srpske akademija nauka i umetnosti Branko Ćopić, 2009; Dimitrije Mitrinović, 2009). Proza je prevedena na mađarski i engleski. Živi i radi u Beogradu kao slobodni umjetnik. Član je Udruženja književnika Srbije i Upravnog odbora Fonda „Isidora Sekulić“. Objavljene knjige:

Knjiga eseja: Umetnost nema definiciju („Unus Mundus“, Niš, 2007). Romani: Protovir, arheološki roman (Ars Libri, Beograd i Besjeda, Banja Luka, 2003); Nevolje gospodina T. ili suteran (Narodna knjiga – Alfa, Beograd, 2005); Crno telo (Grafički atelje „Dereta“, Beograd, 2007); Moja poslednja glavobolja (Zavod za udžbenike, Beograd, 2008; drugo izdanje Zavoda za udžbenike, 2012) (roman je ušao u najuži izbor za NIN-ovu nagradu za 2008. godinu); Četiri elementa (Zavod za udžbenike, Beograd, 2009); Sanatorijum pod belim (Grafički atelje „Dereta“, Beograd, 2009); Crno telo, drugo prerađeno izdanje (Zavod za udžbenike, Beograd, 2010); Đordoneova kletva (Zavod za udžbenike, Beograd, 2011); Pad klavira (Zavod za udžbenike, Beograd, 2013); Crveni presek (Službeni glasnik, 2015). Knjige priča: Dijalog o kamenu, arheološke priče (Društvo ljubitelja fantastike „Lazar Komarčić“ i Projekat „Rastko“, 2008); Tamo neka zanimanja (Ars Libri, Beograd i Besjeda, Banja Luka, 2010).

MIRA POPOVIĆ

Novinar, pisac i prevodilac, rođena je u Beogradu, gde je diplomirala novinarstvo na Fakultetu političkih nauka. Studirala je komunikacije u oblasti kulture na postiplomskim studijama u Beogradu i Parizu. Posle četvorogodišnjeg boravka u Francuskoj ranih osamdesetih godina, u Parizu ponovo živi od 1996. godine. Dugogodšnji dopisnik jugoslovenskih, srpskih i stranih medija – agencija Tanjug, dnevnik Danas, nedeljnik Evropa, radio Dojče vele i drugi – Mira Popović nastavlja da piše za domaću štampu o kulturnim i književnim događajima u Francuskoj. Autor je zbirki priča „Beograd Pariz“ (Narodna knjiga, Beograd, 2007), „Harmonija“ (Akademska knjiga, Novi Sad, 2012, uži izbor za Andrićevu nagradu), i „D'une terrasse à l'autre“ (S terase na terasu), u izdanju Viviane Hamy (Pariz, 2012), kao i knjige intervjuja „Reč i (s)misao“ (Prometej, Novi Sad, 2014). Prevela je, pored ostalog, knjigu iz oblasti teorije književnosti „Anticipirani plagijat“ Pjera Bajara (Službeni glasnik, Beograd, 2010) i knjigu razgovora Margerit Diras sa italijanskom novinarkom Leopoldinom dela Tore pod naslovom „U senci strasti“ (Plavi jahač, Beograd, 2015). Prozu i prevode redovno objavljuje u vodećim srpskim književnim časopisima.

MILICA ĆUKOVIĆ

Rođena je u Pančevu 1987. godine. Studentkinja je doktorskih studija srpske književnosti i jezika na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Radi u

Institutu za književnost i umetnost u Beogradu. Bavi se srpskom književnom periodikom i istorijom srpske književnosti. Književnoistorijske studije, eseje i književnu kritiku objavljuje u periodici.

MILJAN NEDELJKOVIĆ

Rođen Kraljevu, 1980. godine. Osnovnu školu i Gimnaziju završio u Raški. Godine 2004. diplomirao na Fakultetu umetnosti Priština - Zvečan. Član je ULUPUDS-a (od 2006. godine) i FSS-a. Godine 2015. izabran u zvanje docenta na predmetu Fotografija na Departmanu za primenjene umetnosti, Fakulteta umetnosti Univerziteta u Nišu. Do sada imao 11 smostalnih i preko 50 klektivnih izložbi u zemlji i inostranstvu. Dobitnik više nagrada za fotografiju i dizajn. Realizovao veliki broj projekata iz oblasti fotografije, multimedije, video produkcije, grafičkog dizajna (plakata, grafičkih komunikacija, prostorne grafike, opreme knjige). Učestvovao u realizaciji i jedan je od autora "Imidža Novaka Đokovića".

RISTO LAZAROV

(Štip, 1949), pesnik, esejista, kritičar, novinar. Završio je jugoslovensku književnost i makedonski jezik na Filološkom fakultetu u Skoplju. Bio je generalni direktor novinske agencije Tanjug. Bio je glavni urednik međunarodnog časopisa Balkan forum. Od 1997. godine je direktor i glavni urednik nacionalne televizije Telma. Predsednik je Makedonskog PEN centra. Objavio je više od dvadeset knjiga poezije. Knjige izabranih pesama Rista Lazarova objavljene su u Engleskoj, Rusiji, Srbiji, Bugarskoj, Albaniji, Sloveniji, Češkoj, Australiji. Preveo je knjige poezije Česlava Miloša, Karla Sandberga, Čarlsa Simića, Georgi Konstantinova, Abdulaha Sidrana, Gorana Babića. Živi u Skoplju

SENAD AVDOVIĆ

Rođen je 1983. u Novom Pazaru. Diplomirani pravnik, a trenutno apsolvent matematike i fizike. Piše kratke priče i eseje, saraduje sa časopisima, zastupljen u zbornicima, nagrađivan.

ZEKERIJA TAMIR

Rođen u Damasku 1931. godine, a danas živi u Londonu. U mladosti bio kovač, a danas jedan od najboljih svetskih pripovedača. Otvorio je sajam knjiga u Frankfurtu 2004. godine, a 2009. godine dobio kanadsku nagradu Blue Metropolis. Piše uglavnom kratke priče koje svetska kritika smatra primerima zgusnutog proznog izraza i čistote stila. Objavio trinaest pripovedačkih zbirki od kojih je Srpko Leštarić kod nas preveo sedam.